

Rif: entre la repressió i l'oblit (2016-2023)

[=]

c i e m e n

Documentació i redacció: David Alvarado

Revisió i edició: Eduard Martínez Guaita i David Forniès

Traducció al català: David Forniès

Disseny i maquetació: David Forniès

Publicació: juny de 2023

Edita: Centre Internacional Escarré per a les Minories
Ètniques i les Nacions

C/ Rocafort, 242 bis, 2n
08029 Barcelona
93 444 38 00

www.ciemen.cat

Amb el suport de:

SUMARI

Introducció. El Hirak del Rif i la lluita contra la indiferència	4
1. El Hirak al Marroc de Mohamed II	7
1.1. Nou rei, nova era?	7
1.2. La relació del monarca amb el Rif	8
1.3. El fiasco de la reconciliació	8
1.4. Cristal·lització identitària i demandes autonomistes	10
1.5. Del 20-F a la Constitució del 2011	11
1.6. Justícia en dubte	11
1.7. Programa reivindicatiu del Moviment Popular del Rif (Hirak)	12
1.8. Dinàmica contestatària	14
2. Reprimint el Hirak: vigilar, difamar, castigar	16
2.1. De la tolerància a la repressió	16
2.2. Contradiscurs oficial	17
2.3. La desídia (aparent) de Palau	19
2.4. Commemoració del 20-J: el setge d'Al-Hoceima	19
2.5. Repressió, exili i mobilització transnacional	21
2.6. Denúncies contra la repressió	22
2.7. Sense un judici just	23
3. Banalització i oblit de la contestació	25
3.1 Les dones en el cor de la lluita	25
3.2. Reacció a les condemnes	26
3.3 Allunyament i condicions carceràries	27
3.4. Informes per confrontar la veritat oficial	29
3.5 Intimidació a porta tancada	31
3.6. Forçats a l'exili	33
3.7. Diàspora dividida	35
3.8 El xantatge de l'amnistia	37
4. Conclusions i recomanacions	39

INTRODUCCIÓ. EL HIRAK DEL RIF I LA LLUITA CONTRA LA INDIFERÈNCIA

El 28 d'octubre del 2016, Al-Hoceima perdia en circumstàncies tràgiques Mohsen Fikri, un majorista de peix de 31 anys que moria esclafat a l'interior d'un camió d'escombraries. D'inusitada violència, l'escena en què Fikri intentava fugir de la fulla de la compactadora, demanant ajuda i agonitzant, es va fer viral a través de les xarxes socials, i va suscitar una onada d'indignació. Els habitants de la capital del Rif es van llançar immediatament als carrers per manifestar la seva repulsa contra l'opressió, ús abusiu del poder i impunitat de les autoritats, a les quals exigeixen responsabilitats. Setmana rere setmana les mobilitzacions no deixen d'ocupar els carrers i donen origen al Hirak, mot que vol dir moviment. També se'ls coneix com els indignats d'Al-Hoceima: són capaços d'organitzar, estructurar i dotar de sentit un programa de demandes d'ordre polític, econòmic, social i cultural. Un fenomen eminentment local que, no obstant això, interpel·la marroquins d'altres parts, així com la diàspora rifenya instal·lada a Europa, que s'adhereix al moviment de contestació, el qual adopta una dimensió transnacional.

El Hirak no és intel·ligible sense prestar atenció al marc geogràfic del seu naixement, amb una llengua i cultura específiques, i una història particular, molt marcada per l'enfrontament amb el poder central, la resistència contra la colonització, l'epopeia d'Abd el-Krim El Khatabi i l'experiència de la República del Rif, les promeses incomplertes amb la independència del Marroc i la repressió de 1958-59 conduïda pel príncep hereu, el futur Hassan II, principal artífex dels Anys de Plom. Un territori també marcat per la injustícia social i la marginació econòmica, que han fet progressar una particular economia que té l'emigració, la cultura del cànnabis i el contraban com a pilars de subsistència. L'arribada de Mohamed VI, les il·lusions de canvi i la subsegüent decepció, provocada per les insuficiències en la rehabilitació de la memòria històrica, les llacunes del procés de democratització i la persistència de l'endarreriment del territori, també són molt presents en l'esperit dels contestataris.

Tot i que són molts els emissaris que arriben des de Rabat, el Hirak no accepta intermediacions i només es dirigeix al rei, evidenciant l'autèntica naturalesa del poder al Marroc i desmuntant la faula democràtica imposada des de l'adopció de la Constitució del 2011 després de les protestes del Moviment del 20 de Febrer (20-F), la variant marroquina de les primaveres àrabs. El qüestionament de la política de reconciliació, la suposada arabitat del país i la manipulació de l'islam per part de l'Estat amb finalitats polítiques també ataca els fonaments del poder marroquí de manera directa. A més, l'horitzó de salvació esgrimit pel Hirak passa per l'autodeterminació interna, és a dir, que el Rif assumeixi un rol protagonista en la gestió del seu propi destí a través d'una autonomia real al si d'un Marroc democràtic i plural.

Tot i els intents de les autoritats de contenir el malestar i multiplicar els anuncis d'inversions públiques, la credibilitat del poder és nul·la i les protestes no es frenen. El Makhzen, com

s'anomena el règim tradicional marroquí, que durant els primers mesos de protestes prodiga una certa laxitud envers el Hirak, vaticinant l'esgotament de les protestes, que són percebudes favorablement per l'opinió pública del país, acaba adoptant un enfocament marcadament repressiu. Més enllà de posar en perill els fonaments del règim, les autoritats no semblen disposades a satisfer les reivindicacions, conscients que una reacció favorable podria estendre les protestes a altres llocs de la geografia marroquina, on hi ha moltes calamitats acumulades i altres identitats emmordassades. Així, coincidint amb el punt més àlgid de les mobilitzacions, durant els mesos d'abril i maig de 2017, la repressió arriba al seu zenit, i els agents de la policia privilegien la confrontació directa i un ús excessiu de la força per a dispersar les marxes, que se salden amb centenars de ferits i fins i tot un manifestant mort, Imad El Atabi. Les mobilitzacions són finalment prohibides i es multipliquen les interpellacions, intimidacions i detencions arbitràries d'activistes i periodistes, i persones que simplement mostraven el seu suport al Hirak. Moltes desemboquen en processos judicials injustos i culminats amb sentències dures que escapen la cúpula dirigent del moviment, l'afebleixen, silencien o empenyen a l'exili els activistes i dificulten la continuïtat de la contestació.

Les denúncies se succeeixen: des de dins, de part de diferents col·lectius i organitzacions com l'Associació Marroquina de Drets Humans (AMDH), i des de fora, alertant sobre la situació i interpellant les autoritats marroquines, entitats com Amnistia Internacional (AI), Human Rights Watch (HRW) o la Federació Internacional pels Drets Humans (FIDH). A instàncies de col·lectius de solidaritat amb el Rif en diferents països, parlaments estatals i subestatals de tot Europa, i també el Parlament Europeu, recullen qüestions i iniciatives per cridar l'atenció sobre la repressió contra el Hirak, exigint al Regne del Marroc justícia, respecte pels drets i llibertats fonamentals d'activistes i periodistes, i la fi de la fustigació. En va!

La presència de cossos i forces de seguretat al Rif continua sent desorbitada, cosa que reforça els 60 anys de militarització del territori, que és mantingut sota un estricte control i fins i tot s'hi prohibeix l'accés d'activistes i periodistes internacionals. Havent-hi proscribit de facto la llibertat d'associació i de manifestació, els episodis d'assetjament, intimidació i arrestos arbitraris es mantenen vigents, impel·lint simpatitzants del Hirak i les seves famílies a abandonar les protestes. S'ha demostrat que els processos judicials dels membres del Hirak, inclosos els seus dirigents, han estat plens d'irregularitats, profusament enumerades per informes internacionals, sense que aquestes denúncies hagin modificat gens ni mica el sentit de les dures penes dictades: una eventual amnistia dictada per Mohamed VI és l'única solució que es presenta als condemnats. La situació dels presos polítics del Hirak inclou el fet d'estar empresonats lluny de casa seva, alguns sotmesos a règims d'aïllament, en condicions deploables, tant higièniques com de manutenció i cures mèdiques, multiplicant-se les denúncies de tortures i maltractaments.

Els greuges que van originar l'aparició del Hirak es mantenen, així com la repressió prolongada. La indiferència s'ha imposat, i això, malgrat els intents de col·lectius i activistes per cridar l'atenció sobre la situació tràgica que pateixen. A excepció d'alguna tímida iniciativa impulsada per plataformes de suport al Hirak a Europa i grups de l'esquerra europea, la qüestió del Rif ha desaparegut de l'escena comunitària després que el 2018 el líder del moviment, Nasser Zefzafi, arrestat el maig de 2017 i sentenciat a 20 anys de presó per "conspiració contra la seguretat de l'Estat", resultés finalista del Premi Sàkharov a la llibertat de consciència atorgat pel Parlament Europeu. Només l'escàndol del Qatargate —que va destapar la trama de compra de voluntats de responsables i polítics de la UE per Qatar, revelant l'íntima implicació marroquina en els fets de corrupció i suborns— va fer que, per primera vegada en 25 anys, el 19 de gener de 2023, els eurodiputats condemnessin de forma expressa i directa el Regne del Marroc, exigint al país que respecti la llibertat dels mitjans de comunicació i alliberi tots els presos polítics i periodistes empresonats. Tot i això, el Marroc continua sent un soci prioritari per als països de la UE i, de manera particular, per a l'Estat espanyol, on hi ha una àmplia comunitat marroquina.

El Marroc també és determinant per a la mateixa estabilitat interna de l'Estat espanyol en virtut del rol de Rabat en el control dels fluxos migratoris irregulars i la lluita contra la criminalitat organitzada i el terrorisme islamista. A més, hi ha amplis i variats interessos econò-

mics en tots els àmbits, amb impacte en sectors com el pesquer, l'agrícola, el manufacturer, el comercial o en grans inversions i projectes com pot ser el desenvolupament de les significatives infraestructures marroquines o les oportunitats que ofereix el sector de les energies renovables, destacant-hi les perspectives d'exploració de l'hidrogen verd. Un matalàs d'interessos que llasta qualsevol acció institucional de part espanyola envers unes autoritats marroquines que, conscients de la seva importància, no dubten a treure partit de la dependència i inseguretats dels seus "socis" europeus.

L'informe següent explica la situació política del Marroc, les evolucions del Hirak i les violacions contínues i flagrants a llibertats i drets a activistes i periodistes, i a les seves famílies, durant el període àlgid de les mobilitzacions al Rif (2016-2017) i durant aquests darrers anys (2018-2023). L'objectiu del present informe és rescatar de l'oblit, i de l'apagada mediàtica, la vulneració de drets humans individuals i col·lectius al Rif. El 27 de juny del 2023 es commemora el cinquè aniversari de les condemnes a 54 activistes vinculats al Hirak del Rif per actes emparats per l'exercici pacífic dels seus drets humans. El seu líder, Nasser Zefzafi, i dos líders més del moviment, Nabil Ahamjik i Samir Ighid, van ser condemnats a les penes més altes, de 20 anys de presó. Davant aquesta injustícia, l'informe vol servir de vehicle per incidir en l'opinió pública i que les persones preses siguin immediatament alliberades, declarant nul·les les seves sentències, i que les autoritats del Regne del Marroc vetllin pel respecte i la protecció efectiva dels drets humans al Rif.

1. EL HIRAK AL MARROC DE MOHAMED VI

1.1 Nou rei, nova era?

El 23 de juliol de 1999 moria Hassan II i s'erigia en rei del Marroc el seu fill primogènit, que passava a regir com a Mohamed VI. Tot apuntava que el nou monarca donaria el suport definitiu al procés d'obertura iniciat anys abans, i se significava la seva entronització com l'inici d'una nova era en què cristal·litzaria la "transició".

Durant els primers mesos de regnat se succeeixen esdeveniments que alimenten l'optimisme¹. S'emprenen avenços quant a llibertat de premsa i, trencant amb el monopoli de la premsa oficialista i partisana, irrompen capçaleres independents que erosionen els límits del que és publicable. A més, canvia el tractament de la qüestió amaziga: Mohamed VI reconeix la dimensió amaziga (berber) del Marroc en un discurs el 17 d'octubre de 2001 a Ajdir, a la província de Khenifra, en què anuncia la creació de l'Institut Reial de la Cultura Amaziga (IRCAM)².

En la diatriba de la seva primera festa del tron, el 30 de juliol de 1999, el rei traça les grans orientacions del seu programa: adhesió al liberalisme econòmic, prioritat de la lluita contra la pobresa i voluntat d'avançar cap a un estat de dret respectuós de les regles democràtiques. Tot i això, a causa de l'amenaça del terrorisme islamista, el règim canvia de dinàmica després dels atemptats de 16 de maig de 2003 a Casablanca, en què moren 45 persones. La transició passa a un segon pla i minva el ritme de les reformes, cosa que es justifica per la necessitat de mantenir un poder fort en mans del sobirà davant les amenaces³. Davant els "riscos" de la transició democràtica s'argumenta que una obertura i modernització massa primerenques poden conduir el país a l'abisme⁴. Es posa èmfasi en el reforç dels valors musulmans i patriòtics, encarnats en la figura de Mohamed VI com a *Amir al muminim* o Comanador dels Creients, símbol màxim de la nació, de la seva perennitat i unitat. Per no sucumbir a un caos eventual, el rei s'imposa a la resta d'actors com l'únic garant de l'estabilitat i el desenvolupament del Marroc⁵.

1 Per a una anàlisi en profunditat de l'abast d'aquestes fites, vegeu D. Alvarado (2009). Mohamed VI, año X: mito y realidad de la transición marroquí. *Notes internacionals CIDOB*, 54.

2 Mohamed VI (17 d'octubre de 2001). Discours d'Ajdir. IRCAM. <https://www.ircam.ma/fr/textes-fondateurs/discours-dajdir>

3 Alvarado, D. (11 de gener de 2006). L'efecte Mohamed VI s'esvaeix lentament. *Diari Avui*, p. 16.

4 Alvarado, D. (2010). La yihad a nuestras puertas. La amenaza de Al Qaeda en el Magreb Islámico. Akal. Pp. 95-114.

5 Alvarado, D. (2011). L'ombre du Palais. En J. Medeiros (dir.). *Le mondial des nations. 30 chercheurs enquêtent sur l'identité nationale* (pp. 83-104). Choiseul.

1.2 La relació del monarca amb el Rif

L'octubre de 1999, tot just dos mesos i mig després de la seva entronització, Mohamed VI emprèn una gira pel nord del país. La seva arribada al Rif és emblemàtica, ja que, després de reprimir els aixecaments de finals de la dècada de 1950, Hassan II no va tornar a posar un peu a la zona durant el seu regnat, sent l'avi de l'actual sobirà, Mohamed V, el darrer a anar a la zona en qualitat de rei, el 1959. La gira va estar jalonada de missatges i gestos d'obertura, d'apaivagament entre el poder central i el territori.

Més enllà del simbolisme, els fràgils fonaments al Rif van quedar al descobert la nit del 24 de febrer de 2004, quan un terratrèmol de 6,3 graus en l'escala de Richter va provocar centenars de morts i milers de ferits i damnificats a la província d'Al-Hoceima⁶. Tenint en compte la precarietat de les construccions i el fet que bona part de la població vivia en petites cases construïdes amb fang i pedres, els danys humans i materials van ser abundants. El temps de reacció davant de la catàstrofe dels exigus serveis d'urgència i la precarietat de les infraestructures dificultaven les tasques d'auxili. L'únic hospital d'Al-Hoceima era incapaç d'atendre els ferits, que eren transferits a Rabat, i es va improvisar una morgue al port de la ciutat. La zona es va omplir de càmeres i periodistes, amb la qual cosa va quedar en evidència davant del món l'oblit i la marginalitat a què estaven sotmesos el territori i la seva gent.

Dies després del tremolor, Mohamed VI es desplaça a Al-Hoceima i declara l'estat de zona catastròfica. Les escenes del monarca solidari amb el seu poble i de l'afecte que aquest li dispensava pretenien contrarestar l'efecte mediàtic negatiu que vehiculaven els mitjans internacionals. El terratrèmol provoca una multiplicació de plans de desenvolupament per a la zona, si bé aquesta "política de grans obres", com se l'anomena, no aconsegueix minorar de manera substancial les condicions socioeconòmiques difícils ni pal·liar el potencial de contestació, ni tan sols amb l'interès personal manifestat per Mohamed VI, que acudeix regularment al territori. La catàstrofe natural té com a efecte col·lateral la consolidació del moviment associatiu local, que creix força, i també és el punt de partida per a nous lideratges i la gestació per part del règim d'una nova elit política rifenya.

L'incompliment dels plans governamentals i el fracàs de les polítiques d'acostament de Rabat cap al Rif es tornen a fer patents just un any després del terratrèmol, el 24 de febrer de 2005, quan a les manifestacions convocades per la societat civil de la província d'Al-Hoceima acudeixen milers de persones portant retrats d'Abd el-Krim⁷.

1.3 El fiasco de la reconciliació

Després d'haver negat durant dècades l'existència de violacions greus dels drets humans, de centres secrets de detenció i de desaparicions forçades, l'Estat marroquí és impel·lit a reconèixer l'existència d'aquestes conculcacions, engegant diferents dispositius i institucions per abordar el període dels Anys de Plom —i girar-ne full. El 1999 es crea una Instància d'Arbitratge Independent (IAI) per a indemnitzar les víctimes de conculcacions durant els Anys de Plom⁸. En concloure la seva missió, el 2003, després d'haver examinat uns 5.500 casos en tot el país, l'IAI va resoldre l'adjudicació de 3.700 indemnitzacions. Les víctimes van carregar contra l'enfocament limitat i parcial de les reparacions, com d'insignificant va ser el nombre de resolucions, l'exclusió de dossiers i les restriccions en les indemnitzacions, sense considerar el restabliment de la veritat i el deure de justícia.

6 (24 de febrer de 2004). Un terremoto causa al menos 564 muertos y 300 heridos en el norte de Marruecos. *El País*. https://elpais.com/elpais/2004/02/24/actualidad/1077614218_850215.html

7 Alvarado, D. (6 de març de 2005). Quan la terra no tremola. *Diari Avui*, p. 35.

8 Hajjaj, B. (3 d'octubre de 2005). Instance d'arbitrage, première phase. Aujourd'hui Le Maroc. <https://aujourd'hui.ma/focus/instance-darbitrage-premiere-phase-35969>

El 2004 es posa en marxa la Instància Equitat i Reconciliació (IER), inspirada en les experiències llatinoamericanes i africanes. Té per objectiu posar llum a les violències comeses durant els Anys de Plom, apel·lant al “deure de memòria”. La IER indaga en les violacions de drets humans comeses entre la independència del Marroc, el 1956, i l’entronització de Mohamed VI, el 1999, i determina eventuais responsabilitats dels òrgans de l’Estat en els crims comesos i la indemnització material i moral de les víctimes, encara que sense identificar-ne els botxins i ni adoptar mesures penals. En gairebé dos anys es van tractar més de 15.000 dossiers de violacions greus de drets humans, organitzant audiències públiques en diferents regions del país en les quals les víctimes exposaven les seves vivències, sent algunes retransmeses per la ràdio i televisió públiques⁹.

Al Rif, els episodis de violència d’Estat abordats per la IER s’inicien amb els esdeveniments de 1958-59 i prossegueixen durant els Anys de Plom, incloent-hi les detencions, desaparicions i tortures a militants de l’esquerra, en què destaquen els disturbis de 1984, en què es van haver de lamentar nombroses víctimes. Els actors i les entitats que fan seguiment dels treballs de la IER són unànimes en concloure que l’establiment de la veritat sobre violència sobrevinguda al Rif passa per la identificació i enjudiciament dels responsables dels abusos, i que l’Estat ha de reconèixer la seva responsabilitat en el que ha passat, demanant públicament perdó en nom del rei. Des del principi es desaprova la IER per la seva metodologia, lamentant la imposició feta a víctimes i testimonis de no identificar els presumptes responsables de les violacions.

Aquest malestar va ser palès durant les audiències públiques organitzades per la IER a Al-Hoceima, el 3 de maig de 2005, les quals van ser ajornades fins a dues vegades, cosa que va alimentar les sospites d’un intent per deixar-ho tot ben lligat. Després d’una presentació breu i de procedir a relatar els abusos de què va ser víctima Ahmed Ben Sedik, el primer dels deu testimonis previstos en l’agenda del dia, les prop de mil persones que omplien de gom a gom les dues sales disposades per a l’esdeveniment van alçar la veu contra el Makhzen¹⁰ i contra el que entenien que era “una maniobra de manipulació de la memòria col·lectiva rifeña”, un intent de fer creu i ratlla de la història dramàtica del territori¹¹.

L’experiència no va satisfer les expectatives generades i molt poques persones van presentar el seu dossier davant la IER, denotant la manca de confiança en les autoritats i el temor a eventuais represàlies per part dels que van cometre les conculcacions de drets i encara ocupen llocs de responsabilitat. També es va evidenciar que molts damnificats ja no residien a la zona en haver emigrat a Europa i el recel a un possible rebuig social, per part d’una societat encara molt conservadora, a dones víctimes d’abusos sexuals. En el tercer volum de l’informe final publicat el 2006, la IER només consagra tres pàgines al Rif en què, reconeixent els límits de la seva acció, recomana una investigació en profunditat dels esdeveniments de 1958-59, exhorta l’Estat a l’estudi de les condicions per a la repatriació de les restes d’Abd el-Krim a Ajdir i suggereix que es posin en marxa projectes socioeducatius, com un Museu de la memòria del Rif¹².

9 HRW (2005). Les réalisations de l’IER. Rapports de Human Rights Watch. <https://www.hrw.org/legacy/french/reports/2005/morocco1105/7.htm>

10 Nom que rep el tradicional règim polític marroquí. Tot i no comptar amb una existència legal, el Makhzen manté la seva presència, com una mena d’Estat a l’ombra, en paral·lel al Govern i institucions formals i legals, en què un centre de poder recolza en una sèrie de grups que ell mateix manipula (tribus, famílies de notables, elit militar i administrativa, cúpula religiosa, homes de negocis, grups de pressió).

11 Alvarado, D. (5 de maig de 2005). Les audiències de víctimes dels “anys de plom” fracassen al Rif. *Diari Avui*, p. 14.

12 IER (2006). Rapport final de l’IER, Volume III : La réparation des préjudices. https://cndh.ma/sites/default/files/documents/rapport_franc_ais_3_ok.pdf

1.4 Cristal·lització identitària i demandes autonomistes

El Rif amazic no és aliè a les vicissituds del Moviment Cultural Amazic (MCA) del Marroc i de tot el nord d'Àfrica, però els seus activistes amazics també construeixen el seu particular relat identitària a partir de l'especificitat del territori, la seva cultura i la seva història¹³. Es parla de "poble rifeny", de la pertinença a una col·lectivitat definida pels seus elements identitària distintius, però també amb una trajectòria particular, marcada per l'aïllament, la marginalització, la resistència a la colonització i la seva relació conflictiva amb el poder central. El berberisme (amaziguisme) rifeny es presenta com la continuació de la lluita contra diferents invasors des de l'antiguitat. Destacant la centralitat de la figura d'Abd el-Krim, el relat està marcat per episodis de resistència que s'ubiquen en un procés de continuïtat històrica. Un moviment de resistència pacífic, una alternativa democràtica i de llibertat, que s'inspira en les tradicions davant l'autoritarisme del Makhzen¹⁴.

La idiosincràsia contestatària del Rif presta una atenció especial a la memòria d'un "territori històric" rifeny, rebutjant el jacobinisme i la divisió entre centre i perifèria que apuntala la marginalització econòmica i les injustícies de tota mena. El moviment amazic rifeny reivindica el dret a l'autonomia política, a l'accés als seus propis recursos naturals i riqueses, a través d'una delimitació administrativa adequada i la redistribució de competències entre Rabat i el Rif. Des de la dècada de 1990, el debat sobre l'organització territorial de l'Estat és cada cop més present, entre els que defensen un model federal i els que advoquen per la implementació d'un sistema autònom semblant a l'espanyol.

Al marge del col·loqui internacional sobre "Federalismes al món i al Marroc", celebrat els dies 4 i 5 d'agost del 2007, la Confederació d'Associacions Culturals Amazigues del Nord del Marroc adopta la *Declaració per l'Autonomia del Gran Rif al Marroc*, que demana el respecte de les especificitats geogràfiques, culturals, històriques i polítiques, així com de les aspiracions legítimes de la població a l'autogestió. Els signants manifesten la convicció que l'autonomia és l'únic instrument jurídic, i polític, susceptible de permetre als rifenys l'exercici ple dels seus drets i aturar el subdesenvolupament, l'exclusió i la marginalització. L'autonomia regional és presentada com un estímul per a la unitat i integritat territorial del Marroc¹⁵.

El 3 de gener del 2010 Mohamed VI anuncia la creació de la Comissió Consultiva per a la Regionalització (CCR) per preparar una "concepció general d'un model nacional de regionalització avançada". L'informe final de la CCR suscita crítiques vives dels diferents corrents regionalistes rifenys, sobretot pel que fa a la divisió administrativa del territori i el manteniment de la il·legalitat dels partits polítics d'àmbit regional¹⁶.

El Rif, que des de la independència estava dividit en dues grans subregions, l'Occidental (Tassa-Al-Hoceima-Taunat) i l'Oriental (Nador-Uxda-Jerada-Buarfa), manté la seva escissió a partir del 2015, quan entra en vigor la nova organització territorial, que manté intacta la regió oriental i vincula Al-Hoceima a Tetuan i Tànger. Les províncies de Nador i Al-Hoceima es mantenen separades, cosa que no es correspon amb les aspiracions d'una autonomia sobre bases culturals, lingüístiques, polítiques i econòmiques. La implementació de la regionalització avançada, que en origen es planteja com l'alternativa de Rabat a la independència del Sàhara Occidental, es manté allunyada de la construcció territorial defensada pels rifenys.

13 Alvarado, D. (2009). L'alternative berbère au Maroc: Le cas marocain ou la culture comme alibi. En Vv.aa. *Les amazighs aujourd'hui, la culture berbère* (pp. 201-201). IEMed; Alvarado, D. (2006). *A identidade no Magreb: O movimento cultural amazigh de Marrocos. / Tempo Exterior*, 12, 53-62; i Alvarado, D. (2006). La identitat al Magrib com a vector de contestació. El moviment cultural amazic al Marroc. *El contemporani*, 33-34 (gener-desembre), 71-77.

14 Alvarado, D. (2017). Rif. De Abdelkrim a los indignados de Alhucemas. Catarata. Pp. 30-36.

15 Confédération des Associations Culturelles Amazighes du Maroc (4-5 de Agosto de 2007). Déclaration pour l'autonomie du grand Rif au Maroc. <https://www.gitpa.org/People%20GITPA%20500/GITPA%20flash%20500-3-14.htm>

16 Rapport final de la Commission Consultative de la Régionalisation (CCR). <http://www.regionalisationavancee.ma/PageFR.aspx?id=8>

1.5 Del 20-F a la Constitució de 2011

Al Marroc les protestes en el context de la Primavera Àrab adopten la denominació de Moviment del 20 de Febrer (20-F), en al·lusió a la primera gran marxa que el 2011 té com a escenari Rabat i fins a una cinquantena de ciutats, amb una forta afluència de joves, però també d'islamistes, militants d'esquerres i organitzacions de la societat civil, així com homes i dones de tota mena i condició¹⁷.

Després de diversos intents de desacreditar la contestació, el cap d'Estat finalment es veu obligat a anunciar a través d'una al·locució televisada, el 9 de març, la posada en marxa d'una Comissió per a la revisió de la constitució. En un discurs dirigit a la nació, el rei va voler mostrar la seva receptivitat a les mobilitzacions, fent seves les demandes dels contestataris, comproment-se a dotar de més poders les institucions electes, avançar cap a la independència de la justícia i lluitar contra la corrupció. El programa esbossat ha de ser formalitzat a través d'una nova llei suprema i per implementar els canvis a la Carta. Palau va prendre la iniciativa des del principi, marcant els contorns i el ritme del seu propi full de ruta, que sobre el paper es presentava com a ambiciós.

El "sí" a la constitució al referèndum celebrat l'1 de juliol de 2011 va obtenir un 98,4% de sufragis, i la taxa de participació oficial va assolir el 72,65% d'electors. La data del plebiscit va ser anunciada el 17 de juny per Mohamed VI, que en un discurs dirigit a la nació va passar revista als grans eixos de la nova Carta Magna, cridada a instaurar una autèntica monarquia parlamentària¹⁸. Des del 20-F van créixer les crítiques al procés, les quals insistien en la metodologia antidemocràtica en l'elaboració de la Carta Magna, la manca de transparència i fins i tot van considerar el referèndum com un autèntic fracàs a la llum del percentatge real de participació en la consulta. Segons el cens general de població elaborat per l'Alt Comissionat del Pla (HCP, per les sigles en francès), que datava del 2004, el nombre de marroquins en edat de votar era d'uns 20 milions, preveient que el 2011 seria de 21 milions d'electors.

La Carta Magna es presenta com la culminació del procés d'obertura i transició iniciat a les acaballes del regnat de Hassan II. Es proclama una autèntica monarquia constitucional en què el poder està en mans del poble i el rei és un cap d'Estat com el de qualsevol altre sistema polític avançat. No obstant això, es manté l'ascendent de la monarquia sobre el sistema polític amb un desequilibri a favor de la institució monàrquica, que ostenta prerrogatives àmplies i assumeix allò que és "estratègic", és a dir, que sobrepassa la durada d'una legislatura. La Constitució de 2011, per tant, no esgota el debat constitucional, i no és pas equiparable a una autèntica monarquia constitucional¹⁹.

1.6 Justícia en dubte

El 28 d'octubre del 2016 a Al-Hoceima, Mohsen Fikri, majorista de peix de 31 anys, va morir esclafat a l'interior d'un camió d'escombraries. Una escena de violència inusitada, atroz, en què Fikri va provar, en va, de fugir de la fulla de la compactadora, cridant i demanant ajuda, agonitzant. Una acció de què van donar compte les xarxes socials i que immediatament va suscitar la indignació dels habitants de la capital rifenya, que es van llançar als carrers per manifestar la seva repulsa contra l'abominada *hogra*, mot de l'àrab dialectal marroquí que denota menyspreu i opressió i fa referència a l'ús abusiu del poder.

17 Alvarado, D. (2022). *Alá, patria y rey*. Marruecos, transición a ninguna parte. Libros.com. Pp. 227-230.

18 AFP (2 de julio de 2011). Victoire du "oui" au référendum constitutionnel au Maroc. *Le Monde*. https://www.lemonde.fr/proche-orient/article/2011/07/02/victoire-du-oui-au-referendum-constitutionnel-au-maroc_1543794_3218.html

19 Bendourou, O. (2012). La nouvelle Constitution marocaine du 29 juillet 2011. *Revue française de droit constitutionnel*, 3(91), 511-535.

La primera reclamació va ser que s'obris una investigació exhaustiva que fes justícia i que castigues severament els culpables de la mort de Fikri, erigit en màrtir, en l'enèsima víctima de l'arbitrarietat del poder al Rif²⁰. Els veïns no van ocultar que n'estaven tips, i cansats, de la impunitat, d'investigacions que no duïen a cap conclusió, dutes a terme de forma opaca i sense les garanties degudes, fastiguejats de responsables que no se sentien de cap manera preocupats per aquests drames quotidians.

Davant el temor de veure créixer el malestar, a Rabat es va activar ràpidament la investigació per dilucidar les causes de la mort de Fikri i per purgar responsabilitats. A demanda del procurador general del rei davant del Tribunal d'Al-Hoceima, onze persones van ser interpellades en poques hores, imputades per "homicidi involuntari" i "falsedat en escriptura pública". Tots els involucrats en l'elaboració de l'acta que va dictaminar la destrucció de la mercaderia de Fikri s'arrisquen a multes notables i fins i tot a penes greus de presó. Però la investigació del fiscal no respon a la qüestió que per als veïns resulta essencial, és a dir, la de qui va accionar el mecanisme hidràulic del camió d'escombraries que va provocar la mort del jove.

Els veïns d'Al-Hoceima tenen fresca la troballa dels cossos calcinats de cinc joves, d'entre 17 anys i 26, en una sucursal bancària el 20 de febrer del 2011, quan van començar les mobilitzacions del 20-F, que van degenerar en enfrontaments entre manifestants i forces de l'ordre. Segons la versió oficial, es tractava dels cadàvers d'uns lladres que intentaven desvalisar la sucursal i que van morir a conseqüència de l'incendi provocat per ells mateixos. Una tesi refutada per les famílies de les víctimes i les associacions de defensa dels drets humans, que van cridar l'atenció sobre tota una sèrie d'incongruències en la descripció dels fets. Un any després del succés sorgeixen noves pistes. Una font policíaca anònima citada per la premsa assegura que les víctimes haurien resultat mortes a les mans de la policia després d'haver estat objecte de tortures, i l'incendi va ser el resultat d'un intent d'amagar els fets²¹. Amb la investigació de la mort de Fikri, per tant, plou sobre mullat, i la població no oculta les seves suspicàcies davant l'acció de la justícia.

1.7 Programa reivindicatiu del Moviment Popular del Rif (Hirak)

Al començament, les reclamacions dels contestataris són limitades i apunten, eminentment, a la clarificació de les circumstàncies del decés de Fikri. Però els motius de reivindicació van augmentant a mesura que es multipliquen les marxades. La desatenció i no satisfacció de les demandes ciutadanes i l'acusada presència dels cossos i forces de seguretat de l'Estat als carrers —la presència dels quals va ser cada cop més accentuada a mesura que les protestes es mantenien en el temps— van evidenciar que la gestió de les protestes es feia sota un prisma eminentment repressiu.

La plataforma reivindicativa va aconseguir traduir hàbilment els problemes i les aspiracions de capes àmplies de la població: erradicació de la corrupció, construcció d'hospitals, escoles i universitats, dotació de serveis públics adequats, posada en marxa de projectes útils i generadors d'ocupació per al territori, promoció d'equipaments culturals i de lleure, fi de les expropiacions de terres col·lectives, control de les màfies marítimes i forestals vinculades amb l'aparell de seguretat de l'Estat al Rif, desenclavament del territori o fins i tot acabar amb la militarització que impera de facto des de finals dels anys cinquanta. És així com les demandes del Hirak es van ampliant i estructurant fins a conformar un autèntic programa d'ordre polític, econòmic, social i cultural²².

20 AFP (30 d'octubre de 2016). Indignation au Maroc après la mort tragique d'un marchand de poisson. RFI. <https://www.rfi.fr/fr/afrique/20161030-maroc-hoceima-mort-Mouhcine-Fikri-marchand-poisson-indignation>

21 Jaabouk, M. (23 de febrer de 2015). Les familles des morts des marches du Mouvement du 20 février réclament toujours justice. Yabiladi. <https://www.yabiladi.com/articles/details/33668/>

22 Rédaction (28 de maig de 2017). Que revendiquent les militants du Hirak d'Alhoceima ? *TelQuel*. https://tel-quel.ma/2017/05/28/revendiquent-les-militants-du-hirak-dal-hoceima_1548373

A més de reclamar una investigació a fons sobre la mort de Mohsen Fikri, el Hirak reivindica que s'aclareixin les circumstàncies estranyes que van envoltar la mort de cinc joves en una oficina bancària d'Al-Hoceima el 20-F, així com l'alliberament de tots els presos polítics rifenys, la majoria militants amaziguistes.

Un dels trets centrals del Hirak, i en què els seus líders han posat un zel especial, és el fet de salvaguardar la seva autonomia política. Des dels seus començaments el moviment fa expressa una desconfiança endèmica envers els partits del sistema, que identifiquen com a intermediaris del poder i que anomenen "oficines polítiques", al servei del clientelisme, la corrupció, el pillatge i l'autoritarisme. La plataforma contestatària també es mostra refractària a organitzacions clàssiques, potser com una de les lliçons del 20-F, evitant així influències externes que puguin degenerar en contradiccions internes i prevenint així lluites potencials pel control del Hirak, guerres internes susceptibles d'afeblir-lo. S'inaugura una nova forma d'acció política des de baix, a partir d'aquelles persones que integren els comitès locals i de barri, avançant a partir del seu propi context i experiència i deixant de banda discursos d'ordre ideològic per ancorar la narrativa en la realitat vívida dels veïns de la regió i elaborant un univers simbòlic i una narrativa plena de motius que encaixen perfectament amb el perfil dels seus adeptes, als quals s'interpel·la en la pròpia llengua, el tarifit o rifeny, que és la variant de l'amazic (berber) que s'utilitza al Rif²³.

La lluita popular s'inscriu en l'espai públic i en un territori concret, Al-Hoceima i el seu entorn, l'epicentre històric del Rif, que acull una memòria particular de lluita i de resistència: la resistència a la colonització, l'epopeia d'Abd el-Krim, l'assassinat d'Abàs Messadi²⁴, els episodis de 1958-59²⁵, la intifada de 1984²⁶, el terratrèmol d'Al-Hoceima el 2004, la contestació del 20-F, la prohibició de facto de manifestar-se per a tots els moviments socials des de 2012, la persecució d'activistes, la voluntat de dislocar la unitat cultural del país rifeny a través d'una divisió administrativa que allunya Al-Hoceima de Nador (cosa que denota els recels del poder central a un Rif unit), la militarització de la zona, els nivells elevats de corrupció entre funcionaris i forces de l'ordre, els impostos no oficials al contraban, la lluita contra la cultura del cànnabis, que afecta famílies camperoles modestes en benefici de les màfies vinculades a l'aparell de seguretat, la destrucció dels recursos i l'anarquia del sector de la pesca, l'espoliació de terres, l'elevada taxa d'atur i el descens de les remeses enviades pels emigrants instal·lats a Europa.

23 Alvarado, D. (2021). Imazighen: La construcción política de la nación bereber y el Hirak del Rif. Universidade de Santiago de Compostela. Tesis doctoral. Pp. 161-193.

24 Messadi era el líder del comando de l'Exèrcit d'Alliberament Nacional (ELN) contra la colonització al Rif oriental, considerat com el principal escull perquè la Resistència deposti completament les armes i s'integri al nou exèrcit oficial de les Forces Armades Reals (FAR).

25 Per a sufocar la rebel·lió al Rif, Hassan II es posa al capdavant d'un contingent d'uns 20.000 soldats, el 80% d'efectius de l'exèrcit de l'època, incloent-hi avions militars i armament pesant, per bombardejar i reprimir una rebel·lió que amb prou feines disposava d'armes lleugeres. Els relats de les víctimes, o dels seus familiars, evoquen la destrucció de collites, la crema de cases, robatori de béns, violacions de dones —adultes i menors, un tema que continua sent tabú avui entre les dones de la zona—, arrestos arbitraris, execucions sumàries de presoners... Sufocada la rebel·lió es va donar pas a les detencions i als judicis. No hi ha cap xifra oficial sobre el nombre de víctimes, però algunes estimacions parlen d'entre 2.000 morts i 3.000.

26 Una revolta estudiantil que s'inicia a Al-Hoceima a partir del 19 de gener de 1984, i els habitants del Rif es revoltent contra les seves condicions de vida sota el règim de Hassan II. Sobrepassades per l'evolució dels esdeveniments, les forces de l'ordre comencen a disparar amb foc real contra la població. El balanç presentat el 25 de gener per Mohamed Karim Lamrani en qualitat de primer ministre parla de 16 morts i 37 ferits. Testimonis de víctimes i familiars de víctimes estimen "ridícules" les xifres oficials i eleven el nombre de morts a 70 pel cap baix, mentre que altres fonts fan pujar la xifra fins a 80 morts, o fins i tot 84.

1.8 Dinàmica contestatària

Durant els vuit primers mesos del Hirak es van registrar a la província d'Al-Hoceima més de 700 marxes i manifestacions de protesta, amb rèpliques, de més entitat o menys, en altres parts del país, en solidaritat amb el moviment rifeny. La marxa del 18 de maig de 2017 a Al-Hoceima esdevé una fita per denunciar la propaganda del règim. La convocatòria va ser un èxit i milers de persones van inundar els carrers de la localitat, de tot just 60.000 habitants, alhora que quedava palès, a través dels centenars de vídeos i imatges difoses a través de les xarxes socials, el fortíssim dispositiu de seguretat i militar desplegat; no obstant això, més enllà de la seva presència imponent, no va intervenir de manera directa per impedir el desenvolupament normal de les protestes.

A partir de llavors la contestació es va veure seguida de rèpliques en altres localitats de la província, però també més enllà, amb crides a la solidaritat amb el Rif per tot el país. Davant el risc de derives indesitjades i, sobretot, de contagi, el 26 de maig es va desencadenar una onada de repressió dirigida, en primer terme, contra el nucli dur del Hirak, amb la intenció de decapitar el moviment, esperant, de passada, pertorbar-lo i afeblir-ho. La detenció dels líders del Hirak, inclòs Nasser Zefzafi, que va fer-se escàpol durant alguns dies, va marcar l'inici de la línia dura en la gestió del Hirak²⁷. Però lluny d'extenuar-se, la mobilització s'enroca en el dia a dia d'Al-Hoceima, esperonada pel suport provinent d'altres parts del país, per manifestar-se en desenes de pobles i ciutats de tota la geografia marroquina. La repressió fa emergir també un moviment de dones rifenyas, que es converteix en un actor amb pes específic, que abandera la lluita per l'alliberament dels detinguts (vegeu el capítol 3).

"Tots som Zefzafi" es va convertir, des del moment de la detenció del carismàtic líder del Hirak, el 29 de maig del 2017, en un dels lemes de la contestació, volent emfasitzar que el moviment anava molt més enllà que el seu líder i que els intents d'escapçar les protestes no fructificarien. Nawal Ben Aisa, mestressa de casa de 38 anys i mare de quatre infants, anomenada per alguns "la Passionària del Rif", va reemplaçar Zefzafi com a cara més visible del Hirak, en prendre la paraula en marxes i concentracions, i en multiplicar els missatges i vídeos a través de les xarxes socials. Si bé ha estat detinguda en nombroses ocasions per la policia, es compta entre els pocs líders de la contestació que es mantenen en llibertat²⁸. Juntament amb Nawal, la contestació va fer emergir una direcció civil del Hirak a partir de militants anònims que, tret d'excepcions, no comptaven amb experiència prèvia en la mobilització contestatària, a imatge i semblança del mateix Zefzafi. Altres noms propis del Hirak són els de Nabil Ahamyik, Silya Ziani, Mohammad El Asrihi, Mohamed Jeloul o Mohamed Mejaoui, entre d'altres.

Perseguida i assetjada, la plataforma de la contestació no experimenta canvis quant a la naturalesa de les seves demandes i estratègia. La qüestió dels detinguts del moviment, si bé irromp amb força en el corpus reivindicatiu, no substitueix el conjunt de reivindicacions ni resta força al seu rebuig al diàleg amb les autoritats. Mentre continua la militarització del territori, continua sense haver-hi un reconeixement de les demandes de la contestació per part dels que tenen el poder al Marroc.

Mentre se succeeixen les crides a la solidaritat envers el moviment rifeny, augmenta la pressió de les autoritats a escala local i s'impedeixen, ara sí, reagrupaments i manifestacions, la qual cosa té un impacte notable sobre l'activitat normal de la vida i la gent d'Al-Hoceima

27 AFP (30 de maig de 2017). Marroc : arrestation de Nasser Zefzafi, leader de la contestation dans le Rif. Middle East Eye. <https://www.middleeasteye.net/fr/reportages/marroc-arrestation-de-nasser-zefzafi-leader-de-la-contestation-dans-le-rif>

28 Amnistia Internacional (17 d'octubre de 2018). Marruecos: La intimidación de una dirigente del movimiento de protesta Hirak, Nawal Benaissa, debe terminar. <https://www.amnesty.org/es/latest/press-release/2018/10/morocco-end-intimidation-of-hirak-protest-leader-nawal-benaissa/>

i la seva província. D'altra banda, són recurrents les denúncies i testimonis sobre la intimidació i els arrestos arbitraris d'adherents al moviment o familiars, encara que posteriorment siguin alliberats en la major part dels casos. Durant diverses nits successives, Al-Hoceima, però també altres localitats rifenyas i diverses ciutats del Marroc, són l'escenari de manifestacions per reclamar l'alliberament de fins a un centenar d'activistes, militants i simpatitzants. La repressió arriba també a altres punts de la geografia i són reprimides diverses concentracions de solidaritat amb el Moviment Popular del Rif.

En aquest marc general, veu la llum a Rabat una iniciativa per centralitzar el suport al Hirak sota el lema "Som un sol país, un sol poble". Es pretén contrarestar la propaganda del poder, que justifica la prioritat atorgada a l'enfocament de seguretat i repressió segons el qual el Hirak és un moviment violent que busca l'escissió d'una part del regne, alhora que s'anhela ressituar la contestació en el terreny econòmic i social, el rebuig a l'arbitrarietat del poder, la fi de la repressió i l'alliberament de presos.

L'11 de juny, a instàncies del Comitè de Famílies de Presos del Rif, s'organitza a Rabat una Marxa de la Dignitat en què prenen part moviments solidaris amb el Hirak. A la capçalera de la manifestació són ben visibles el pare i la mare de Nasser Zefzafi, ella malalta de càncer. L'èxit d'assistència no va tenir precedents, tot i ser ple mes de ramadà: va inundar tot el centre de Rabat, cosa que evocava en molta gent el record del 20-F, les banderes del qual van ser visibles durant aquesta marxa al costat de les del moviment amazic. Les autoritats van estimar l'assistència, amb prou feines, de 12.000 persones, mentre que càlculs més realistes parlaven d'unes 50.000 persones²⁹. A més de demanar l'alliberament dels presos del Hirak, el comunicat final va posar èmfasi en la defensa de les llibertats, la dignitat i la justícia social.

29 Lemaizi, S. (11 de juny de 2017). À Rabat, la "marche de la dignité" en solidarité avec le Hirak. Le Desk. <https://ledesk.ma/live/rabat-grande-manifestation-en-solidarite-avec-le-hirak/>

2. REPRIMINT EL HIRAK: DIFAMAR, VIGILAR, CASTIGAR

2.1 De la tolerància a la repressió

Durant les setmanes immediatament posteriors a la mort de Fikri, les manifestacions diàries a la plaça principal d'Al-Hoceima aconsegueixen reunir tots els sectors de la població i es conforma de mica en mica el Moviment Popular del Rif (Hirak). L'evolució de les protestes coincideix amb el bloqueig polític que va endarrerir fins a sis mesos (d'octubre de 2016 fins a l'abril de 2017) la formació del nou govern, cosa que va reforçar el moviment contestatari. Se succeeixen els mítings, protestes i grans mobilitzacions en dies concrets de celebració (10 de desembre pel Dia dels Drets Humans, 6 de febrer per la mort d'Abd el-Krim, 8 de març pel Dia Internacional de les Dones i 20 de juliol per a commemorar la victòria en la Batalla d'Anual contra els espanyols), cassolades, vagues i campanyes de boicot contra algunes grans marques marroquines.

Tot i els intents de les autoritats de contenir el malestar, tant a través de l'anunci d'inversions públiques com a través de la repressió, les protestes no es frenen. Al contrari, durant els mesos d'abril i maig, les manifestacions i mítings van créixer en freqüència i intensitat, i el govern no va ser capaç d'obrir canals efectius de diàleg amb els líders del moviment, els quals no van reconèixer com a mediadors legítims les autoritats, representants de partits polítics i associacions locals amb què les delegacions ministerials van intentar reunir-s'hi en successius viatges organitzats des de Rabat. Per al Hirak, govern i actors polítics locals eren responsables de la ineficàcia amb què havien abordat els problemes del Rif i no tenien una connexió real amb la població, per la qual cosa van decidir plantejar les seves demandes directament al rei.

Al final de maig del 2017 la repressió arriba al seu zenit. El punt d'inflexió va ser l'enfrontament entre Zefzafi i l'imam a la mesquita Mohamed VI d'Al-Hoceima, a qui el líder del Hirak va retreure la utilització del sermó i els llocs de culte per desprestigiar el Hirak i donar suport al règim¹. A partir d'aquest moment la repressió contra el Hirak arriba a la màxima cota, es multipliquen les detencions i es prohibeixen de manera violenta les manifestacions, cosa que debilitarà progressivament el moviment i dificultarà la continuïtat de la contestació.

Comença una nova etapa en què el rei, que s'havia mantingut al marge, comença a exercir un rol central. La seva primera acció dirigida directament cap al Hirak va tenir lloc durant la celebració del Dia del Tron, el 30 de juliol de 2017, quan va amnistiar 146 presoners del moviment rifeny. Les altres accions fetes pel rei fins llavors havien estat encaminades a avaluar l'actuació

1 "Zefzafi perturbe le prêche de l'imam dans une mosquée à Al Hoceima" (26 de maig de 2017). Maroc Hebdo. <https://www.youtube.com/watch?v=COvnItaRuIM>

del govern i consolidar la seva posició com a àrbitre, presentant-se al marge de les polítiques públiques erràtiques i deficitàries dirigides cap a la zona, arremetent contra la gestió de l'executiu, presentant-se com un "rei opositor", sempre del costat del poble, com si ell i la institució que representa no tinguessin cap responsabilitat en la direcció del país i, per tant, en l'estat actual de les coses².

2.2 Contradiscurs oficial

La presència de banderes de la República del Rif i també d'amazigues a les manifestacions, així com l'absència d'emblemes del Regne del Marroc, han fet que els detractors del Hirak hagin posat l'accent en les preteses vel·leïtats separatistes d'aquest moviment contestatari i hagin orquestrat una campanya política i mediàtica de descrèdit davant de l'opinió pública nacional³.

Tot just un mes després de la seva nominació, el 5 d'abril del 2017, el nou Executiu d'orientació marcadament tecnocràtica suggereix que els líders del Hirak rebien fons de l'estranger per a finançar el moviment. Els partits de l'aliança governamental fan públic un comunicat en què s'adverteix els contestataris: "(El Marroc) no pot consentir atemptats contra les seves constants nacionals i valors sagrats per la instrumentalització de reivindicacions d'Al-Hoceima per a fer malbé la integritat territorial del Regne i promoure idees destructives que sembren la zitzània a la regió". En una altra part del text s'alerta sobre els "nexes i els suports de parts exteriors" que reben els manifestants. En una entrevista concedida a les televisions públiques al principi del mes de juliol, el president del govern reconeixia que les acusacions de separatisme proferides envers els manifestants havien estat un error i que els partits de la majoria governamental no haurien d'haver anat tan lluny, alhora que reconeixia el caràcter "globalment pacífic" del Hirak⁴.

Durant la seva visita a Al-Hoceima el 10 d'abril del 2017, el titular del Ministeri de l'Interior va parlar sobre "objectius sospitosos" per a al·ludir a elements i entitats que van aprofitar les protestes al Rif per a crear tensió política i social. El ministre va revelar que es pretenia instrumentalitzar la contestació "promovent consignes extremistes i un discurs d'odi contra les institucions del Marroc en un intent d'aconseguir el suport popular"⁵. Les inventives llançades per mitjans i portaveus propers a Palau sobre la mà negra d'Alger i del Front Polisario, sempre en relació amb els presumptes anhels independentistes de la contestació, han estat sovint evocades per a deslegitimar el Hirak i subratllar la seva presumpta submissió a inte-

2 Alvarado, D. (2022). *Alá, patria y rey. Marruecos, transición a ninguna parte*. Libros.com. Pp. 124-129.

3 Al final de març del 2017, *Al Ahdat Al Magribia*, que pertany al grup Global Media Holding, el director general del qual és Ahmed Charai, un conegut propagandista vinculat amb la intel·ligència exterior marroquina, publicava una investigació basada en "nombroses informacions recollides de diferents fonts segures" que conclouia que la contestació al Rif era el resultat d'"un complot finançat per personalitats públiques i barons de la droga instal·lats a Europa i als Estats Units, l'objectiu dels quals és fomentar el separatisme a través de la instauració d'un clima de contestació social duradora i inestabilitat". Al principi de juny, *Asabah* insistia en aquesta línia a partir de fonts anònimes d'Interior, afirmant que "els detinguts d'Al-Hoceima han rebut fons del Polisario".

4 Choukrallah, Z. (2 de juliol de 2017). "Hirak : El Othmani l'avoue, les accusations de séparatisme étaient une erreur". *TelQuel*. https://telquel.ma/2017/07/02/hirak-el-othmani-reconnait-les-accuations-separatisme-etaient-erreur_1552627

5 El 13 d'abril del 2017, *Jeune Afrique* va publicar fragments d'un informe de seguretat atribuït a la Direcció General de Seguretat del Territori (DGST) que evocava intents d'infiltració en el moviment rifeny per part d'organitzacions separatistes que operaven a Europa. Mitjans marroquins, fent-se ressò d'aquest reportatge, no van tardar a exigir a la Fiscalia l'obertura d'una investigació per la perillositat de la suposada deriva.

ressos forans i la seva naturalesa “teledirigida”⁶. Les mateixes fonts incideixen en la pista d’Estat Islàmic i l’existència d’un pla suposat per edificar un califat gihadista al Rif; fins i tot la connivència entre el Hirak i els aiatol·làs iranians per a expandir el xiisme al nord d’Àfrica també és invocada⁷. Durant el judici, el magistrat va arribar a preguntar als acusats per què no hi havia banderes marroquines durant les seves manifestacions. Els reus, i els seus advocats, van haver de posar en relleu la defensa de la unitat nacional i territorial del Hirak⁸.

La religió també va ser instrumentalitzada per a generar un estat d’ànim contrari al Hirak. El 26 de maig del 2017, desenes de predicadors es van mobilitzar en diverses mesquites d’Al-Hoceima per condemnar en els seus sermons de divendres el Hirak, vinculant-lo al concepte de *fitna*, o guerra civil. A Al-Hoceima, per a l’imam, “el veritable creient no parteix de crides anònimes llançades a través d’Internet, no s’enardeix de manera inconsiderada, no mira únicament els errors”, alertant sobre la *fitna* que impliquen les “crides a la desobediència (...) que són condemnades pel Profeta”. Va ser llavors quan Zefzafi, envoltat d’alguns dels seus camarades, va irrompre i va prendre la paraula per carregar contra l’imam, a qui va titllar de “xarlatà”, i li va demanar si les mesquites estan al servei d’Al·là o del Makhzen. Des de llavors, el moviment de contestació boicoteja els centres de culte, amb la qual cosa s’enfronta a un dels dispositius de legitimació tradicional de la monarquia, discutint la condició del sobirà de Comanador dels Creients com a crítica a la religió oficial instrumentalitzada pel poder.

En evocar la *fitna*, una mena de guerra civil al si de l’islam, les autoritats pretenien activar la consciència col·lectiva musulmana i mobilitzar l’opinió pública marroquina contra el moviment, alhora que justificaven les mesures repressives. Les autoritats van convertir l’incident de Zefzafi a la mesquita en una excusa per convèncer el públic vacil·lant que el seu comportament afectava l’ordre públic, per justificar-ne la persecució i arrest. A partir d’aquest incident, el Fiscal General d’Al-Hoceima ordena l’arrest de Zefzafi i els seus companys per “obstruir la llibertat de culte durant l’oració de divendres”, i són arrestades unes 400 persones⁹. Entre elles, el líder rifeny, detingut el 29 de maig.

6 A través d’informacions fets públiques per múltiples suports com, per exemple, els digitals Le360, en l’origen dels quals se situa el secretari personal de Mohamed VI, Mounir Majidi; o Al Ahdat Al Maghribia i L’Observateur, que pertanyen al grup Global Media Holding. El nom del seu director, Ahmed Charai, va saltar a la palestra a través de les filtracions de documents de Chris Coleman que evidenciaven els seus vincles amb els serveis d’intel·ligència exterior (DGED, per les sigles en francès), dirigits per Yassine Mansouri, excompany al Col·legi Reial del mateix sobirà; perquè, a través del pagament d’importants sumes de diners, polítics i periodistes internacionals defensessin les tesis de Rabat sobre el Sàhara Occidental. Més enllà de l’enrenou mediàtic, les fugues de documents van provocar que Charai intentés un procés contra el periodista Ignacio Cembrero, que va ser rebutjat per un jutge espanyol (<https://ledesk.ma/encontinuu/un-juge-espagnol-retoque-la-plainte-dahmed-charai-contre-ignacio-cembrero/>) i que algun mitjà francès important com *Le Point* carregués als tribunals contra suports informatius que havien parlat de la relació de destacats periodistes francesos amb el marroquí per a la publicació d’articles propagandístics remunerats (<https://ledesk.ma/2018/01/20/maroc-leaks-laffaire-charai-devant-le-tribunal-de-paris/>).

7 Arif, H. (26 de maig de 2017). Alhoceima, Daesh montre le bout du nez. L’Observateur du Maroc et de l’Afrique. <https://lobservateur.info/article/6942/Actualit%C3%A9s/al-hoceima-daesh-montre-le-bout-du-nez>

8 AFP (26 de gener de 2018). Procès du Hirak: les accusés rejettent toute intention séparatiste. Le Point. https://www.lepoint.fr/monde/proces-du-hirak-les-accuses-rejettent-toute-intention-separatiste-26-01-2018-2190003_24.php

9 Oumansour, B. (5 de juliol de 2017). Maroc : la condamnation des militants du mouvement Hirak, symbole d’un gouvernement à la peine ? *Institut de Relations Internationales et Stratégiques, IRIS*. <https://www.iris-france.org/115550-maroc-la-condamnation-des-militants-du-mouvement-hirak-symbole-dun-gouvernement-a-la-peine/>

2.3 La desídia (aparent) de Palau

El 5 de juny de 2017, el darrer dia de ramadà, durant el Consell de Ministres que Mohamed VI va presidir al palau reial de Casablanca, el cap d'Estat va transmetre a l'Executiu el seu descontentament per la poca progressió del pla de desenvolupament Al-Hoceima, far de la Mediterrània, el llançament del qual havia estat oficialitzat dos anys abans. En un comunicat a la conclusió del conclave, el rei va encomanar als ministres d'Interior i de Finances l'obertura d'una investigació per dirimir responsabilitats pels retards i, com a càstig, i denotant la seva contrarietat, va privar l'equip de Govern de les seves vacances d'estiu. Després de gairebé nou mesos de protestes i interpel·lacions directes dels contestataris a la màxima autoritat del país, aquesta era la primera reacció pública del sobirà davant la situació al Rif, on feia més d'un any que se succeïen diàriament les manifestacions, a les quals acudien centenars de persones¹⁰.

Després del Consell de Ministres presidit per Mohamed VI i de la festivitat de l'Aïd El Fitr, que marca la fi del mes del ramadà, milers de persones que van acudir a les marxes convocades a Al-Hoceima i altres localitats de la província per reclamar l'alliberament dels presos del Hirak van ser severament reprimides. Les imatges de l'acció dels efectius de seguretat difoses a través de les xarxes socials van suscitar una gran onada d'indignació, tant dins del Marroc com fora, si bé la resposta oficial va ser lamentar 164¹¹ ferits entre els membres de les forces de l'ordre, obviant les escenes difoses de caps ensangonats de veïns, dones desmaiades, ferits hospitalitzats i uns 150 detinguts.

En diverses ocasions el rei carrega contra els seus ministres i s'intenta relançar el pla de desenvolupament per al Rif de forma unilateral, però sense tenir en compte el Hirak ni consensuar la implementació de les mesures, que bé podrien encaixar amb les demandes populars. Mentrestant, avança la repressió sobre el terreny, amb una presència acusada de les forces de l'ordre i succeint-se els enfrontaments i els arrestos, prosseguint la campanya de descrèdit, l'arrest de militants del moviment, les intimidacions i amenaces de què són objecte familiars i periodistes, com Hamid El Mahdanoui, Mohamed El Hilali, Mohamed Al Asrihi, Jawad Al Sabiry, Abd Al Ali Haddou, Houssein Al Idrissi, Fouad Assaidi o Rabiaa Al Ablak.

L'enfocament eminentment repressiu triat per les autoritats sorprèn per la seva ineficàcia. El poder ha buscat dividir i aïllar la contestació, amb la convicció que el temps jugaria a favor seu. Però les protestes revelen una crisi de la façana democràtica del país i deixen en evidència les contradiccions i els límits del procés transicional marroquí, la pervivència dels vells reflexos, les mancances i debilitats del sistema de partits, així com la inexistència de canals d'intermediació entre la ciutadania i l'autèntic poder, a les mans del rei i el seu entorn més proper, que ha fet de la força la seva gran carta per imposar les seves pròpies opcions sobre la zona, cosa que remarca la condició d'autocràcia pluralista del Regne del Marroc.

2.4 Commemoració del 20-J: el setge d'Al-Hoceima

Tot i la prohibició, el Hirak va mantenir la seva crida a manifestar-se el 20 de juliol de 2017, una data emblemàtica al Rif, aniversari de la victòria de les forces d'Abd el-Krim El Khatabi sobre les tropes colonials espanyoles a Annual. Durant els dies previs, el dispositiu de seguretat era impressionant, amb desenes de furgonetes dels cossos i forces de seguretat de

10 Fins aleshores les úniques informacions que havien transcendit sobre el parer del sobirà davant la crisi rifenya havien estat les aportades pel president francès, Emmanuel Macron, de visita a Rabat el 14 de juny del 2017. "El rei està preocupat per la situació en aquesta regió de la qual se sent proper i on acostuma a passar regularment les vacances", va dir en roda de premsa Macron, erigint-se en portaveu improvisat de Palau.

11 Kabbadj, O. (5 de juny de 2017). Bilan : 164 agents des forces de l'ordre blessés lors des manifestations dans le Rif. *TelQuel*. https://telquel.ma/2017/06/05/164-agents-forces-lordre-blesses-lors-manifestations-rif_1549355

l'Estat estacionades a la plaça principal d'Al-Hoceima i centenars de policies, d'uniforme i de paisà, desplegats als principals eixos de la ciutat. S'havia convocat una marxa pacífica per, novament, protestar contra la repressió, demanar millores d'ordre econòmic i social i exigir la llibertat de 176 militants del Hirak que complien presó preventiva tot esperant judici.

D'altra banda, milers de rifenys de la diàspora establerts a Europa es troben aquests dies a la zona per passar-hi les vacances estivals. A més, la Federació de l'Esquerra Democràtica (FGD, en les sigles en francès), el partit d'extrema esquerra Annaj Adimokratie i organitzacions com l'AMDH i Attac Marroc criden a una "participació massiva". El Comitè Nacional de Suport al Hirak organitza un comboi a partir de diferents ciutats del Marroc amb direcció a Al-Hoceima per participar en la marxa, igual que la Coordinació Europea de Suport al Hirak, que reagrupa 16 comitès del mateix nombre de ciutats europees. Les persones que es dirigeixen a Al-Hoceima han de passar per controls de carretera nombrosos i són interrogades per les forces de l'ordre en arribar a la ciutat, que prenen les dades de tots i cadascun dels nous. Sota amenaça de retirada de la llicència, els taxis no acceptaven viatgers que volguessin unir-se a la marxa. Bloquejat l'accés per carretera, molts veïns arribats d'altres localitats de la regió eviten els accessos habituals i aconseguen accedir a Al-Hoceima travessant pistes i muntanyes, i alguns fins i tot per mar, en pasteres improvisades.

La marxa se salda amb enfrontaments entre manifestants i forces de l'ordre, quan aquestes impedeixen l'accés al centre de la ciutat¹². Després de cominar els contestataris a través de megàfons a no prosseguir amb la manifestació, procedeixen a l'ús de gasos lacrimògens, i els veïns responen amb la distribució de cebes i *coca-coles* per combatre els efectes dels vapors nocius en pell, ulls i fosses nasals. No hi va haver una única marxa perquè els activistes no van aconseguir reunir-se a la plaça de Mohamed VI, rebatejada com "la plaça del Poble" o "dels Màrtirs", completament assetjada. Les protestes es van desenvolupar en diferents barris i zones de la capital rifenya, amb itineraris improvisats. Però els manifestants no es van rendir i van continuar als carrers, tapats amb mocadors, cridant per l'alliberament dels presos i la desmilitarització del Rif, criticant el Makhzen i condemnant la repressió. Els joves es van dividir en grups i van continuar endavant: alguns, els més radicals, llançant pedres contra les forces de l'ordre, que responien amb més força, amb porres, bales de goma i gasos lacrimògens, deixant rere seu nombrosos ferits, un dels quals, Imad Attabi, de 25 anys, és traslladat en helicòpter d'urgència, en estat de coma, a Rabat, on morirà uns quants dies després sense ser elucidades les causes exactes del seu decés¹³.

Les autoritats també van dificultar l'accés a la xarxa 4G, a Internet, instrument de comunicació dels activistes. Els membres del Hirak havien fet una crida a la població perquè deixessin oberta la xarxa de *wifi* de casa seva i, així, tenir més cobertura al carrer. Tot i això, la xarxa anava i venia, sense motiu aparent. Reporters Sense Fronteres (RSF) va denunciar els nombrosos obstacles i impediments a periodistes per a la cobertura dels esdeveniments i l'arrest de diversos professionals de la informació¹⁴. El balanç oficial recull 29 arrestos per haver participat en una manifestació il·legal a la via pública, haver provocat talls i ferides greus a agents de l'ordre, desobediència i destrucció de béns públics i privats. El comunicat de la prefectura de la província d'Al-Hoceima parla de 72 membres de les forces de l'ordre ferits, de major o menor consideració, a conseqüència del llançament de pedres, i només 11 ferits entre els manifestants, si bé les imatges que han transcendit evidencien un escenari molt pitjor¹⁵.

12 El Yadari, I. (21 de juliol de 2017). Alhoceima : Malgré l'étouffement, le Hirak a pris la rue. Le Desk. <https://ledesk.ma/2017/07/21/al-hoceima-malgre-letouffement-le-hirak-pris-la-rue/>

13 Errazzouki, S. (8 d'agost de 2017). Moroccan injured during protest dies after weeks in coma. Reuters. <https://www.reuters.com/article/uk-morocco-protests-idUKKBN1A022J>

14 RSF (22 de juliol de 2017). La couverture de la révolte du Rif entravée par les autorités marocaines. <https://rsf.org/fr/la-couverture-de-la-r%C3%A9volte-du-rif-entrav%C3%A9e-par-les-autorit%C3%A9s-marocaines>

15 RFI (21 de juliol de 2017). Maroc: répression d'une marche pour la libération de détenus à Al Hoceima. <https://www.rfi.fr/fr/afrique/20170721-maroc-rif-al-hoceima-marche-liberation-detenus-repression-violences-police-zefafi>

2.5 Repressió, exili i mobilització transnacional

L'efecte de la repressió del Hirak es deixa sentir fins i tot al sud d'Espanya. Organitzacions no governamentals que s'activen a Andalusia reporten un increment en l'arribada irregular d'immigrants rifenys i destaquen que, per primera vegada en molt de temps, el contingent de marroquins és més nombrós que no pas el de subsaharians. Segons les estimacions d'aquestes ONG, durant les darreres dues setmanes de juny del 2017 havien arribat a la zona 500 marroquins, la majoria joves del Rif que haurien fugit cap a Espanya intentant evitar l'onada d'interpel·lacions i arrestos operada per les forces de seguretat del Marroc a la província d'Al-Hoceima, intensificada a partir del final de maig de 2017¹⁶.

Juntament amb el bon temps que caracteritza la temporada estival, altres fonts apunten que el repunt dels fluxos d'immigrants irregulars a Espanya provinents del Marroc es deu també a la mobilització de 25.000 efectius, segons xifres que avancen els activistes del mateix Hirak i que no han estat corroborades pel ministeri de l'Interior, per contenir les protestes rifenyes, cosa que ha implicat un relaxament del control de costes. Quatre d'aquests immigrants rifenys, conduïts al port de Motril després d'haver estat rescatats a alta mar pels guardacostes de la Guàrdia Civil el 15 de juny, van demanar asil polític a les autoritats espanyoles a conseqüència de la situació que preval a Al-Hoceima. A la llum de la doctrina que Espanya aplica en matèria d'exili, i de manera particular pel que fa a marroquins i sahrauís, aquesta demanda no té gaire opció de ser presa en consideració¹⁷.

Casablanca, Meknès, Fes, Tànger, Oujda, Nador i desenes d'altres localitats, petites i mitjanes, acullen marxes de suport al Hirak. Són repetides també les concentracions de solidaritat amb el Hirak en capitals europees que compten amb una important presència de rifenys, a Bèlgica, Països Baixos, Alemanya, França i Espanya, encara que no únicament (es registren també episodis de solidaritat al Canadà i Algèria). En algunes d'aquestes convocatòries s'arriben a registrar enfrontaments entre manifestants pro Hirak i membres de la comunitat d'emigrants marroquins que, enarborant banderes del regne, retreien els pretesos anhels independentistes i voluntat desestabilitzadora dels rifenys, cosa que denota la tensió que hi ha dins del Marroc a conseqüència dels arguments vehiculats i que insisteixen en les velleïtats separatistes rifenyes.

A Espanya, Podem i Esquerra Unida (IU) van desenvolupar gestos de solidaritat amb el Hirak al recinte del Parlament Europeu. L'eurodiputada valenciana d'IU Marina Albiol va emetre una pregunta amb sol·licitud de resposta escrita adreçada a la Comissió Europea sobre l'eventualitat que el Centre Nacional d'Intel·ligència espanyol, o algun dels serveis homòlegs comunitaris, haguessin fornir el Marroc amb informacions sobre els militants marroquins que havien participat en les manifestacions de solidaritat amb el Rif a Europa¹⁸. Diversos eurodiputats de Podem també van reclamar davant la cambra que s'exercissin pressions sobre Rabat per a l'alliberament dels presos polítics. Al final de juny i principi de juliol de 2017, també a Brussel·les, se succeeixen actes de suport al moviment contestatari del Rif, afavorits per organitzacions com la Coordinació Europea de Solidaritat amb el Hirak¹⁹.

16 Cembrero, I. (27 de junio de 2017). Cientos de jóvenes del Rif llegan a Andalucía en patera para escapar de la represión. *El Confidencial*. https://www.elconfidencial.com/mundo/2017-06-27/jovenes-rif-huyen-patera-andalucia-escapar-represion_1406076/

17 Otazu, J. (20 de septiembre de 2018). Cientos de rifeños huyen de Marruecos en pateras y buscan asilo en España. *La Vanguardia*. <https://www.lavanguardia.com/vida/20180920/451928587021/cientos-de-rifenos-huyen-de-marruecos-en-pateras-y-buscan-asilo-en-espana.html>

18 Pregunta parlamentaria - E-003952/2017 (14 de junio de 2017). Colaboración entre servicios secretos europeos y marroquíes. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-8-2017-003952_ES.html?redirect

19 El Yadari, I. (24 de junio de 2017). Les pro-Hirak continuent a se mobiliser en Europe. *Le Desk*. <https://ledesk.ma/2017/06/24/les-pro-hirak-continuent-de-se-mobiliser-en-europe/>

2.6 Denúncies contra la repressió

Per esquivar la repressió, els manifestants busquen formes de protesta pacífica susceptibles de superar les traves físiques i discursives que les autoritats imposen. Exemples de noves formes de mobilització, que pretenen evidenciar el caràcter pacífic de la contestació, són les cassolades, les apagades de llums de les cases a determinades hores de la nit, marxas al llarg de la platja o fins i tot a través de les muntanyes, de forma coordinada a partir de diferents punts de la província, per arribar a Al-Hoceima. En el punt àlgid de la repressió, fins i tot es posa en marxa una modalitat de protesta que s'inicia amb concentracions petites en barris perifèrics d'Al-Hoceima que, de manera gradual, van convergint cap al centre de la ciutat²⁰. El clímax de la contestació pacífica va tenir lloc el 20 de juliol de 2017, que va acabar amb una confrontació ferotge amb els cossos i forces de seguretat de l'Estat i es va saldar amb la mort del jove activista Imad al-Atabi, ferit greument al cap durant l'enfrontament, tot i haver estat conduït d'urgència a l'Hospital Militar de Rabat, on finalment es va morir²¹.

Organitzacions de drets humans nacionals i internacionals van criticar el predomini de l'enfocament repressiu en el tractament de les protestes al Rif i van reivindicar el dret de protesta i manifestació pacífica. El juny de 2017 va néixer al Marroc la Iniciativa Civil pel Rif, un col·lectiu format per militants dels drets humans, alguns d'origen rifyen, que considera que les acusacions contra el Hirak per —suposadament— promoure el secessionisme no eren fundades. La Iniciativa pretenia ser una alternativa diferent de la del govern, i cercava de veure el Hirak com una forma evolucionada de protesta social al Marroc que, de manera pacífica, rebutjava qualsevol mena de mediació amb l'Estat²². Aquest col·lectiu també reclamava l'alliberament dels detinguts del Hirak com a “gest” per a facilitar la interlocució amb les autoritats i, en darrera instància, pacificar el Rif²³.

El discurs de les organitzacions de drets humans es va centrar principalment a criticar l'ús excessiu de la força per part de l'Estat per confrontar unes protestes pacífiques, les demandes de les quals havien estat imbuïdes de legitimitat per part del govern. Un informe de Human Rights Watch va al·ludir a un “bloqueig no declarat” de la ciutat d'Al-Hoceima i a un “ús excessiu de la força”, però també a l'existència de “casos de tortura entre els detinguts” del Hirak basant-se en un informe forense recollit pel Consell Nacional del Dret Humans que va ser amagat²⁴. Aquestes denúncies de maltractaments als presos es van veure corroborades per la filtració d'una cinta de vídeo en què es veia Nasser Zefzafi a l'interior de la presó d'Ain Sbaa I (Ukacha), a Casablanca, amb els ulls tapats, nu i amb macadures múltiples²⁵. Aquestes “tortures sota custòdia” també van ser denunciades per Amnistia Internacional (AI), organització que assenyala que 66 persones pel cap baix, arrestades per la seva relació amb les protestes al Rif, havien estat objecte de maltractaments quan es trobaven sota custòdia policial, de vegades per a “obligar-les a confessar”, buscant una declaració de culpabilitat²⁶.

20 Saadi, M. (2018). “Hirak Al-Rif: Bayn Alhaja Ilayha Wa Ribati Minha. Juruh Attarikh Wa Tasaddoat al-Hadir”, en Radwani, M. (ed.). *Addawla Wa Hirak al-Rif: Assolta, Assolta al-Moddada Wa Azmat Alwasata*. Rabat: New Maarif Press. Pp. 90-105.

21 Rédaction (8 d'agosto de 2017). Hirak : Décès d'Imad Atabi, blessé le 20 juillet à Al Hoceima. *TelQuel*. https://telquel.ma/2017/08/08/hirak-deces-dimad-atabi-blesse-20-juillet-al-hoceima_1556855

22 Civil Initiative for the Rif (15 de juny de 2017). *Preliminary Report on the Rif Protest Movement*. Presented at a press conference.

23 Hachlaf, M.H. (15 de juny de 2017). “Initiative Civile pour le Rif” réclame la libération des détenus du Hirak. *TelQuel*. https://telquel.ma/2017/06/15/hirak-linitiative-rif-expose-rapport-visite-al-hoceima_1550770

24 HRW (30 de novembre de 2018). Morocco: Torture Suspicions Mar Mass Trial Verdicts. <https://www.hrw.org/news/2018/11/30/morocco-torture-suspicions-mar-mass-trial-verdicts>

25 Errazouki, S. (11 de juliol de 2017). Leaked video of jailed protest leader sparks anger in Morocco. *Reuters*. <https://www.reuters.com/article/uk-morocco-protests-idUKKBN19W23A>

26 Amnistia Internacional (11 d'agost de 2017). Marruecos: Decenas de personas detenidas por las protestas masivas en el Rif denuncian torturas bajo custodia. <https://www.amnesty.org/es/latest/press-release/2017/08/morocco-dozens-arrested-over-mass-protests-in-rif-report-torture-in-custody/>

2.7 Sense un judici just

Desenes de militants del Hirak, activistes, periodistes i altres persones arrestades per la seva presumpta relació amb el moviment de protestes del Rif no han gaudit d'un judici just, tal com han advertit diverses organitzacions de defensa dels drets humans. Just abans de l'inici dels recursos d'apel·lació de les sentències contra els líders del Hirak, Amnistia Internacional va publicar un informe en què es reportaven "greus deficiències" i irregularitats sobrevingudes durant els judicis als imputats per la seva vinculació amb la contestació davant el tribunal de primera instància de Casablanca²⁷.

El 27 juny del 2018, el tribunal de Casablanca va declarar culpables de delictes contra la seguretat a 54 persones vinculades amb les protestes i les va condemnar a penes de fins a 20 anys de presó. A l'agost, 11 d'aquestes persones es van beneficiar d'un indult concedit pel rei, mentre que les 43 restants es disposaven a comparèixer davant del tribunal d'apel·lació de Casablanca que, després d'una primera vista, va ajornar el judici fins al 17 de desembre. En l'anàlisi sobre el procés, Amnistia Internacional exposa diverses violacions del dret a un judici just, com l'admissió de confessions obtingudes mitjançant tortura a l'hora de dictar condemna. Igualment, l'organització detalla en el document els noms de les persones detingudes, els càrrecs que se'ls imputen i les condemnes que han rebut. "El resultat del primer judici va ser un error judicial clamorós. Tot i això, el govern marroquí va aprofitar aquest procés judicial irregular per a castigar i silenciar destacats manifestants pacífics que defensen la justícia social, i per a intimidar i silenciar altres persones", va declarar llavors Heba Morayef, directora d'AI per a l'Orient Pròxim i el Nord d'Àfrica.

Segons Morayef, "si volen demostrar que es prenen de debò la justícia, les autoritats marroquines han de prendre mesures concretes per rebutjar tota confessió extreta mitjançant tortura o amenaça de tortura, i garantir el respecte a tots els drets processals durant el procés d'apel·lació". Com que es tracta d'un judici sobre actes de protesta, que en alguns casos van desembocar en enfrontaments amb les forces de seguretat, la fiscalia ha presentat càrrecs greus i desproporcionats, que comporten les condemnes més elevades que preveu el Codi Penal marroquí. Així, per exemple, un dels càrrecs imputats a diversos líders del moviment, "conspirar per a socavar la seguretat de l'Estat", pot ser castigat amb pena de mort.

De les 43 persones els casos de les quals va tractar el tribunal d'apel·lació de Casablanca, quatre van quedar en llibertat provisional entre el juny i el juliol de 2017. Les 39 restants estan complint condemna a la presó d'Ukacha. Entre aquestes, Nasser Zefzafi i Nabil Ahamjik, una altra de les figures destacades del moviment, amb penes de 20 anys, al costat de "simples" manifestants com Mohammad Jelloul i Achraf Yakhoulfi; periodistes com Hamid El Mahdaoui i Rabie Lablak; i bloguers i ciberactivistes com Mohamed el Asrihi, Rabie Lablak, Hussein el Idrissi, Fouad Essaidi i Abd el Mohcine el Attari. Per a la seva anàlisi, Amnistia Internacional va entrevistar sis advocats de la defensa i la fiscalia i sis famílies de detinguts. També va estudiar el plec de càrrecs, els arguments de la fiscalia, la sentència i la informació sobre el cas facilitada per organitzacions nacionals i internacionals, i pels mitjans de comunicació.

Tot això permet deduir que el judici va presentar irregularitats greus, com ara l'admissió de proves dubtoses. A més, cap de les persones condemnades va tenir accés al seu advocat en el moment de la detenció, i van ser conduïdes a Casablanca, és a dir, a més de 600 quilòmetres d'on van ser arrestades, cosa que va dificultar la preparació d'una defensa adequada per part dels seus advocats i les visites de les seves famílies. Diverses persones van assegurar haver signat confessions de culpabilitat sota tortura o amenaça de tortura quan es

27 Amnistia Internacional (27 de juny de 2018). Marruecos: Deben anularse las declaraciones de culpabilidad dictadas en los injustos juicios del Hirak. <https://www.amnesty.org/es/latest/news/2018/06/morocco-guilty-verdicts-re-turned-in-unfair-hirak-trials-must-be-overturned/>

trobaven sota custòdia policial. Nasser Zefzafi va declarar davant el Tribunal d'Apel·lacions de Casablanca que el 29 de maig de 2017, quan va ser detingut, els agents de policia l'havien colpejat i havien amenaçat de violar la seva anciana mare davant seu. El periodista Rabie Lablak va explicar al tribunal que li havien ficat a la boca un drap xopat d'un líquid pudent i l'havien despullat, i després havien aparegut uns homes emmascarats que van amenaçar de violar-lo en grup i, en acabat, violar-lo amb una ampolla si no signava una confessió. D'altra banda, tant els interrogatoris com les declaracions que van signar estaven en àrab clàssic, llengua que 22 dels homes, procedents d'un territori amazigòfon, parlen malament o fins i tot no parlen. I per determinar la seva decisió, el tribunal es va basar en aquestes "confessions" signades com a única prova admissible, malgrat que tots els acusats se'n van retractar²⁸.

Al tribunal, els acusats van assistir al judici des d'una cel·la de murs alts i vidre tintat, una pràctica degradant que soscava la presumpció d'innocència. A més, abans del judici, que va començar el setembre de 2017, el tribunal no va facilitar en cap moment a la defensa proves clau presentades per la fiscalia, com ara vídeos i publicacions aparegudes a les xarxes socials. Així mateix, el tribunal es va negar a acceptar testimonis de més de 50 testimonis de la defensa. Dels 34 testimonis que van comparèixer en total, només se'n van acceptar 12 de la defensa, i novament la barrera lingüística, en desenvolupar-se el procés íntegrament en àrab, va esdevenir una limitació per a una població eminentment amazigòfona.

Ja a la presó, les dificultats dels familiars per fer-hi visites regulars s'han posat de manifest, sobretot per la distància que hi ha entre Al-Hoceima i els diferents centres penitenciaris on s'han dispersat els detinguts, amb el gruix entre Tànger i Fes. A més a més, els mateixos presos han qualificat diverses vegades d'inhumanes les seves condicions de reclusió, i alguns han estat en règim d'aïllament durant períodes perllongats. Zefzafi, per exemple, va passar més de 15 mesos en règim d'aïllament en condicions constitutives de tortura, negant-li fins i tot l'accés a tractaments mèdics, mentre era investigat per càrrecs relacionats amb la seguretat. De la mateixa manera, Hamid el Mahdaoui va passar més de 470 dies en règim d'aïllament, un període tan perllongat que també és constitutiu d'actes de tortura²⁹.

28 Amnistia Internacional (17 de desembre de 2018). Marruecos: Tras un juicio plagado de irregularidades debe impartirse justicia en el recurso de apelación. <https://www.amnesty.org/es/latest/press-release/2018/12/morocco-hi-rak-el-rif-appeal-must-deliver-justice-after-deeply-flawed-trial/>

29 Amnistia Internacional (4 d'octubre de 2017). Rif protestors facing reprisals in detention. <https://www.amnesty.org/en/documents/mde29/7208/2017/en/>

3. BANALITZACIÓ I OBLIT DE LA CONTESTACIÓ

3.1 Les dones en el cor de la lluita

No és la primera vegada que les dones del Rif es veuen obligades a assumir un rol motor. Van afavorir a aquesta situació, entre altres factors, les guerres del segle XX contra la colonització europea, els atacs de les Forces Armades Reials dels anys 1958-59 i la repressió dels Anys de Plom, que van reduir la població masculina després de resultar morta o empresonada o haver de prendre el camí de l'emigració, buscant millors condicions de vida¹.

Al començament del Hirak la presència de les dones era discreta, però no deixen de guanyar protagonisme en les mobilitzacions. El maig de 2017, coincidint amb l'onada d'arrestos entre militants del Moviment Popular del Rif, les forces de l'ordre intenten dissoldre manifestacions de dones a Al-Hoceïma, envoltant-les per impedir que altres persones s'hi puguin afegir. El 5 de juny, la detenció de Silya Ziani, *la Cantant del Hirak*, de 23 anys, acusada amb càrrecs de traïció i d'atemptat contra la seguretat de l'Estat, marca un punt d'inflexió, despertant les consciències de les rifenyes i de persones d'altres parts del Marroc². Davant els rumors que Ziani pateix una depressió profunda a la seva cel·la, que és maltractada i amenaçada regularment de ser violada, la reacció no es fa esperar: les dones es fan molt més visibles i passen a encapçalar les marxes³.

En aquest context sorgeix Marroquins Dempeus contra la Detenció Política, un moviment urbà per donar suport a les dones de les zones més desfavorides. Entre les seves reivindicacions hi ha l'alliberament de la veu del Hirak, el retrat del qual exhibeixen les manifestants alhora que criden "Totes som la Silya"⁴.

La crida d'aquest col·lectiu transcendeix les fronteres, interpellant l'emigració i la diàspora marroquina. "Nosaltres, dones marroquines, demanem a totes les dones de la diàspora i de l'emigració que se solidaritzin amb la causa dels presoners polítics del Hirak i amb la causa de les dones del Hirak que avui dia continuen defensant la causa d'aquelles i aquells

1 Vid. Aziza, M. (2003). La sociedad rifeña frente al Protectorado español de Marruecos (1912-1956). Bellaterra. Pp. 117-160; i Alvarado, D. (2017). Op. cit. Pp. 89-113.

2 Moussaoui, R. (11 de juliol de 2017). Silya Ziani, voix bâillonée du Hirak. L'Humanité. <https://www.humanite.fr/monde/maroc/maroc-silya-ziani-voix-baillonnee-du-hirak-638671>

3 Swweny, N. (26 de juliol de 2017). Hirak : les femmes du Rif au cœur de la lutte. Politis. <https://www.politis.fr/articles/2017/07/hirak-les-femmes-du-rif-au-coeur-de-la-lutte-37413/>

4 Yosfi, F. (9 de juliol de 2017). Moroccan women vow to continue protests. Al Jazeera. <https://www.aljazeera.com/features/2017/7/9/moroccan-women-vow-to-continue-protests>

que l'Estat ha decidit emmordassar", diu el comunicat⁵. La reacció no es fa esperar: les dones de la diàspora rifenya promouen concentracions de protesta en diverses capitals europees.

Les demandes de les dones des de la lluita per la independència del país s'havien limitat a la instrucció de les joves musulmanes en la moral i la història de l'islam amb vista a preparar-les per a l'activitat domèstica i el rol de mares que els és tradicionalment assignat al si de la societat⁶. Dins d'aquest marc general, i malgrat avenços discutits envers una equitat legal més gran amb l'aprovació d'un nou Codi de Família (*Mudawana*) el 2004, les dones s'havien mantingut tradicionalment lluny de l'esfera pública⁷. Mobilitzar les dones és activar tota la societat. Recolzant sobre el seu rol tradicional de defensa d'unes llars que van saltar pels aires després de la repressió d'Estat, les rifenyas eixamplen les reivindicacions del Hirak cap a noves franges de població.

Amb la irrupció de mares, filles i germanes del Rif, el rei, que s'havia presentat al marge de les protestes, evitant qualsevol concessió als contestataris, es veu directament interpel·lat. El primer decret d'amnistia reial envers els presoners polítics, promulgat amb motiu de la festa del tron del 30 de juliol de 2017, és interpretat com la resposta a la intrusió de les dones a les protestes rifenyas i amb l'objectiu de temperar el conflicte i rebaixar el clima de tensió⁸.

3.2 Reacció a les condemnes

El 26 de juny de 2018 el Tribunal d'Apel·lació de Casablanca va sentenciar 53 activistes que formaven part del nucli dur del Hirak, entre els quals hi havia els seus dirigents (Nasser Zefzafi, Mustafa Ahamyik, Wasim al Bustati i Samir Ighir), que van ser condemnats a 20 anys de presó per atemptar contra la seguretat interna de l'Estat, a més d'altres delictes com rebel·lió i participació en protestes il·legals⁹. Els sis periodistes ciutadans imputats (Abdelali Hud, Mohamed al Asrihi, Rabi al Ablak, Hussein Al Idrissi, Foued Essaidi i Jawad al Sabiry) van ser condemnats a penes d'entre 2 i 5 anys de presó per "difusió de notícies falses" i "usurpació de la professió de periodista"¹⁰, a la qual cosa cal afegir la condemna de 3 anys de presó al fundador i director de Badil.info, Hamid El Mahdaoui, a qui s'havia obert una causa separada¹¹.

Les anomalies processals van ser nombroses, i de pes: amplificació de càrrecs, selecció de testimonis, traduccions inexactes de converses telefòniques en *tarifit*, que retien compte de fets inexactes i no fidels al que s'estava dient; sobredimensionament de fets casuals i qüestions corrents com ara que algú rebí una petita quantitat de diners d'algun familiar de la diàspora; problemes amb els advocats, com ara canvis de lletrats i dificultats per accedir als seus defensats; règim d'incomunicació dels principals encausats, o bé la "desaparició" de

5 Marocaines debout contre l'emprisonnement politique (7 de juliol de 2017). Appel de solidarité avec le Hirak du Rif. <https://www.cadtm.org/Marocaines-debout-contre-l>

6 Dialmy, A. (2008). *Le féminisme au Maroc*. Les Éditions Toubkal. Pp. 213-275.

7 El 10 d'octubre de 2004, enmig de fortes protestes i resistències, es va promulgar la llei núm. 70.03 del Codi de Família al Marroc, popularment conegut com a *Mudawana*, que es va interpretar com una mena de revolució. Gairebé dues dècades després, el text sembla insuficient i fins i tot Mohamed VI ha cridat en el seu discurs del tron del 30 de juliol de 2022 una nova reforma legal per a "garantir els drets de tots, homes i dones".

8 Iraqi, F. (25 de juliol de 2017). Contestation dans le Rif : à la grâce de Sa Majesté. Jeune Afrique. <https://www.jeuneafrique.com/mag/457222/societe/contestation-rif-a-grace-de-majeste/>

9 Reuters (27 de juny de 2018). Moroccan Protest Leader Is Sentenced to 20 Years in Prison. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2018/06/27/world/africa/morocco-protest-sentence-zefzafi.html>

10 RFS (27 de juny de 2018). Maroc : six journalistes-citoyens injustement condamnés à de la prison ferme pour leur couverture du Hirak. <https://rsf.org/fr/maroc-six-journalistes-citoyens-injustement-condamn%C3%A9s-%C3%A0-de-la-prison-ferme-pour-leur-couverture-du>

11 RSF (29 de juny de 2019). Maroc : RSF dénonce une condamnation inique dans le procès de Hamid el Mahdaoui. <https://rsf.org/fr/maroc-rsf-d%C3%A9nonce-une-condamnation-inique-dans-le-proc%C3%A8s-de-hamid-el-mahdaoui>

l'informe del Consell Nacional dels Drets Humans (CNDH) en què s'explicitaven les tortures i maltractaments als presos¹².

El malestar era patent. Es van organitzar protestes a la província d'Al-Hoceima i arreu del Marroc¹³. De les grans marxes a escala marroquina va destacar la de Rabat, a la qual van acudir desenes de milers de persones, entre les quals destacava la presència d'Ahmed Zefzafi, pare del líder del Hirak¹⁴. Fet la crida a través de les xarxes socials, la gran manifestació convocada a Al-Hoceima el 20 de juliol de 2018, coincidint amb l'aniversari de la batalla d'Annual, va ser prohibida per les autoritats, que van justificar la decisió en el fet de no haver rebut una petició d'autorització per a fer-la i pel fet de constituir "una amenaça per a la seguretat dels ciutadans"¹⁵.

Malgrat la prohibició, testimonis múltiples de persones que van intentar acudir a la capital del Rif des de diferents punts del Marroc i d'Europa expliquen com van ser frenats en els múltiples controls de carretera disposats per la Gendarmeria Reial. La presència elevada de cossos i forces de seguretat a la província d'Al-Hoceima també va impedir les temptatives de concentracions d'una determinada entitat a la localitat rifenya. Només la diàspora aconseguia manifestar el seu descontentament als carrers, de forma pública, novament en ciutats amb una presència significativa de rifenys, com Barcelona, Madrid, Bilbao, París, Brussel·les, Amsterdam, Bruges o Berlín.

3.3 Allunyament i condicions carceràries

Segons dades proporcionades per activistes del Hirak, ONG i la suma aproximada d'informacions aparegudes en mitjans de comunicació, fins i tot sense poder precisar-ne un nombre exacte, entre 600 i 1.200 individus haurien estat condemnats pels tribunals marroquins per la seva vinculació amb el Moviment Popular del Rif, dels quals uns 340 romanen a presó, incloent-hi una desena de menors¹⁶. Després de desarticular l'elit dirigent del Hirak amb l'arrest i processament dels seus líders, el poder central fa servir l'allunyament de presos com a mecanisme per a sufocar la contestació. Les famílies continuen lluitant i fins i tot mares, germanes i esposes assumeixen la responsabilitat. L'Associació Taфра de Fidelitat i Solidaritat de les Famílies dels Detinguts del Hirak Popular del Rif, que durant molts mesos es va erigir en l'interlocutor principal del Hirak amb les autoritats, és un exemple clar del rol que assumeixen els familiars dels condemnats.

Un dels objectius de Taфра, el cap més visible del qual és Ahmed Zefzafi, pare del líder del Hirak, és cridar l'atenció sobre la situació dels presos i, de passada, exercir pressió sobre l'opinió pública nacional i internacional. Per això organitzen reunions de forma més o menys regular en diferents localitats, tant a Al-Hoceima com a Fes, Tànger, Rabat i Casablanca. Multipliquen també les sortides internacionals, participant en diferents fòrums en països com

12 El Yadari, I. (21 de juliol de 2017). Alhoceima : Malgré l'étouffement, le Hirak a pris la rue. Le Desk. <https://le-desk.ma/2017/07/21/al-hoceima-malgre-letouffement-le-hirak-pris-la-rue/>

13 RFI (9 de julio de 2018). Au Maroc, plusieurs manifestations de soutien aux militants du Hirak condamnés. <https://www.rfi.fr/fr/afrique/20180709-maroc-plusieurs-manifestations-soutien-militants-hirak-condamnes>

14 Rédaction (15 de juliol de 2018). Des milliers de personnes à Rabat pour la libération des détenus du Hirak. TelQuel. https://telquel.ma/2018/07/15/des-milliers-de-personnes-a-rabat-pour-la-liberation-des-detenus-du-hirak_1603333

15 Rédaction (17 de juliol de 2018). Al Hoceima : La manifestation du 20 juillet interdite. <https://www.leconomiste.com/flash-infos/al-hoceima-la-manifestation-du-20-juillet-interdite>

16 Iglesias, M. (30 de gener de 2018). Ahmed Zefzafi: "Necesito la ayuda de España y Europa para que a mi hijo no le condenen a 30 años por defender los derechos humanos". EIDiario.es. https://www.eldiario.es/andalucia/criminalizacion-derechos-humanos-marruecos-hirak_128_2817552.html

Bèlgica, els Països Baixos, França i Espanya¹⁷. Si bé l'associació no ha rebut el vistiplau del ministeri de l'Interior per a la seva demanda de constitució, fa servir el silenci administratiu per a desenvolupar les seves activitats com a tal. Entre d'altres, interpel·la regularment la Direcció General de l'Administració Penitenciària i de la Reinserció (DGPARG) perquè tracti els detinguts del Hirak amb equitat i perquè se'ls garanteixin els mateixos drets que a la resta de presos. El CNDH, que presideix Amina Bouayach, ha mantingut diverses reunions amb representants de Tafra per abordar la situació dels presos, el seu estat de salut i el seu acostament als llocs d'origen, cosa que cerca de facilitar les visites familiars¹⁸.

Des de la transferència dels detinguts a la presó d'Oukacha després del seu arrest, el CNDH ha aconseguit que tres minibusos cobreixin la ruta que al llarg de 600 quilòmetres separa Al-Hoceima del centre penitenciari a Casablanca un dimecres de cada dos. Al principi les visites eren setmanals, però poques famílies podien assumir el cost de 300 dirhams (27,5 euros) per passatger d'anada i tornada, tenint en compte que el marit o el germà empresonat era, sovint, l'únic que aportava algun ingrés, en un territori on el 40% de joves estan a l'atur i l'economia recolza, en part, sobre activitats informals¹⁹. Les famílies han de redoblar els seus esforços per a mantenir els fills i, alhora, mirar que les condicions d'empresonament dels seus familiars no es degradin encara més. Tothom coincideix a destacar el cansament que implicava sortir a l'alba i tornar tard, a la nit, a casa seva, i el fred de l'hivern, i la calor excessiva a l'estiu, i els revolts, i els marejos... Així i tot, mares, esposes i germanes dels presos del Hirak a la presó d'Oukacha pujaven als autobusos per visitar els seus familiars, al principi per visites de no més de cinc minuts²⁰.

Les condicions de detenció han millorat des del començament dels empresonaments gràcies a la lluita de les famílies, les protestes dels mateixos presos i la pressió mediàtica, que ha posat en el punt de mira l'administració penitenciària. Al principi, els detinguts estaven separats en diversos grups i no tenien dret a comunicar-se entre ells, no disposaven d'aigua calenta i, fora de l'estona del passeig, estaven tancats a les cèl·lules. Amb el pas del temps, les portes de les cel·les s'han obertes, els contactes entre ells ja no són tan poc habituals i les visites familiars duren fins a dues hores, i ja en una sala comuna amb cadires, segons destaquen alguns familiars dels presos que anaven fins al penal d'Oukacha.

Tot i això, i aquest fet és extensiu a la resta de presos del país, només es poden comprar productes a la botiga de la presó, que és cara i de mala qualitat, cosa que implica costos addicionals per a les famílies; acostuma a haver-hi malnutrició, manca de comunicació regular amb els seus familiars, absència de cures mèdiques i, en cas que n'hi hagi, absència de medicaments, amb la qual cosa els condemnats no reben els tractaments adequats²¹. A més, els

17 Redacció (27 de gener de 2018). El Parlamento andaluz acoge unas jornadas sobre derechos humanos en la zona del Rif. *Diario de Sevilla*. https://www.diariodesevilla.es/andalucia/Parlamento-jornadas-derechos-humanos-Rif_0_1213078699.html

18 CNDH (20 de maig de 2019). Le CNDH reçoit une délégation de l'Association des Familles de Détenus "Tafra". <https://www.cndh.ma/fr/article/interaction-avec-les-familles-des-detenus-dans-le-cadre-des-evenements-dal-hoceima-et-jejada>

19 Alvarado, D. (2017). "Marginación y disidencia económica". En op. cit. Pp. 89-113.

20 Rhrissi, L. (7 de febrer de 2019). La galère pour les familles des prisonniers politiques du Hirak. *Orient XXI*. <https://orientxxi.info/magazine/maroc-la-galere-pour-les-familles-des-prisonniers-politiques-du-hirak,2890>

21 A tall d'exemple, l'activista del Hirak Rabi Lablaq, reclòs a la presó de Tànger, on va protagonitzar diverses vagues de fam des del seu arrest, al final de juny de 2017 pateix una crisi respiratòria aguda i una acceleració del ritme cardíac, amb l'aggravant que és diabètic. L'administració de la presó va sotmetre Lablaq a controls, però sense diagnosticar-li la malaltia ni proporcionar-li les cures necessàries. Els metges de la presó van estimar que el cas requereix una atenció mèdica especialitzada i el trasllat a un hospital per a un tractament d'acord amb la seva simptomatologia, que, però, no es va produir. Per a més detalls sobre la situació carcerària al Marroc, vid. Observatorio Marroquí de Prisiones (2020). Rapport sur : La situation des prisons et des détenu-e-s au Maroc au titre de l'année 2019. http://omdp.org.ma/wp-content/uploads/2020/09/Rapport-annuel-situation-prisons-d%C3%A9tenus-2019_OMP_Fr-Final.pdf

petits avenços poden desaparèixer sense avís previ, cosa que sovint desencadena vagues de fam i altres tipus d'accions, que és l'única manera que tenen els presos del Hirak de protestar, fet que fa augmentar el neguit i la desesperació de les famílies²². Si bé les condicions de detenció han pogut avançar en determinats centres penitenciaris, aquest no és el cas de tots, com la presó de Guercif, Oujda o Al-Hoceima, per citar alguns centres on compleixen penes de presó activistes del Hirak, els quals no compten amb la mateixa atenció per part dels mitjans internacionals.

A partir de setembre de 2020, les autoritats penitenciaris de la DGPARG comencen a reagrupar els presos del Hirak a la presó de Tànger II, després que set activistes mantinguessin una vaga de fam de 25 dies reclamant aquesta mesura. La reivindicació principal era el reagrupament a la presó de Selouan, prop de Nador, al Rif, que ja havien reclamat les famílies des de feia temps. Finalment, l'Administració Penitenciària va accedir a la reivindicació a mitges, en reagrupar-los en un altre centre²³. Els trasllats van començar amb l'enviament de tres militants des de la presó de Guercif a la de Tànger. S'hi va afegir el trasllat de Zefzafi i del seu número dos i company de presó, Nabil Ahmeyik, que en aquell moment es trobaven a la presó de Fes²⁴. La reubicació a la capital del nord marroquí no ha implicat una millora significativa de les condicions de detenció, que ha impactat de ple en la salut dels presos del Hirak²⁵. Finalment, el reagrupament no ha arribat pas a tots els condemnats del Hirak, que continuen reclamant poder complir les seves penes en algun centre penitenciar del Rif.

3.4 Informes per a confrontar la veritat oficial

Una primera fita de l'establiment de la veritat oficial sobre allò que s'ha esdevingut al Rif és l'informe *Esdeveniments d'Al-Hoceima i protecció dels drets humans*, coordinat per Ahmed Benyoub, delegat interministerial de Drets Humans, presentat el 4 de juny de 2019 en el Fòrum de la MAP, l'agència oficial de premsa marroquina. El document posa l'accent en les bondats de la gestió de la contestació i destaca la perillositat del moviment de contestació rifeñy²⁶. L'informe conforta la posició oficial, obviant les conculcacions per part de les forces de l'ordre, detencions, tortures, amenaces i pressions. Fonts de l'AMDH afirmen que el treball respon a interessos clars, del ministeri d'Interior i una part de la cúpula del poder, i que l'objectiu no és pas la conciliació, ni tampoc arribar a cap acord.

Per a aquestes fonts és "inconcebible" que l'informe conclouï l'actuació "impecable" de cossos i forces de seguretat o fins i tot la "tasca excel·lent" d'autoritats i partits polítics per atendre les demandes de la població. Una innocència total de l'Estat, que no té res a retreure's, i que no fa res més que treballar pel bé dels marroquins, inclosos els rifeñys, als quals s'atribueixen tota mena de mals: la culpabilitat total de la deriva.

22 Zine, G. (8 de abril de 2019). irak : Nasser Zefzafi et Mohamed El Haki se cousent les lèvres à la prison d'Oukacha. *Yabiladi*. <https://www.yabiladi.com/articles/details/76830/hirak-nasser-zefzafi-mohamed-haki.html> ; L.I. (31 de agosto de 2019). Maroc : un détenu du Hirak prend une décision radicale. *Bladi.net*. <https://www.bladi.net/maroc-detenu-hirak-greve.58838.html> ; Zine, G. (28 de enero de 2020). Hirak : Les militants détenus à la prison de Guercif entament une grève de la faim. *Yabiladi*. <https://www.yabiladi.com/articles/details/88469>

23 Jaabouk, M. (6 de mayo de 2019). Hirak du Rif : Les familles exigent de rassembler tous les détenus dans la prison de Nador 2. *Yabiladi*. <https://www.yabiladi.com/articles/details/77934/hirak-familles-exigent-rassembler-tous.html>

24 EFE (10 de septiembre de 2020). Marruecos empieza a reagrupar a los reclusos rifeños en una prisión de Tànger. *El Faro de Ceuta*. <https://elfarodeceuta.es/reagrupacion-reclusos-rifenos-tanger/>

25 Sempre, A. (7 de mayo de 2021). Empeora el estado de salud del preso político rifeño Nasser Zefzafi. *El Mundo*. <https://www.elmundo.es/internacional/2021/05/07/609419d6fdddf5728b4648.html>

26 Amnistía Internacional (11 de agosto de 2017). Marruecos: Decenas de personas detenidas por las protestas masivas en el Rif denuncian torturas bajo custodia. <https://www.amnesty.org/es/latest/press-release/2017/08/morocco-dozens-arrested-over-mass-protests-in-rif-report-torture-in-custody/>

La segona gran fita arriba el 8 de març de 2020, més de tres anys després de la mort tràgica de Mohsen Fikri: el CNDH publica un informe a través del qual instaura la versió oficial dels fets sobrevinguts després de l'adveniment del Hirak²⁷. En la roda de premsa de presentació de l'informe, la presidenta del CNDH, Amina Bouayach, no va dubtar a mostrar la seva satisfacció pel resultat del treball fet, justificant la tardança en les "exigències metodològiques en matèria de recerca i selecció d'informacions i dades entre manifestants famílies, detinguts i autoritats"²⁸.

L'informe discrimina el període de manifestacions en tres grans fases. La primera, de "manifestacions pacífiques", entre l'octubre de 2016 i el març de 2017. La segona, quan comencen les escaramusses i els manifestants comencen a llançar pedres contra les forces de l'ordre, al final de març. I el tercer moment, de "violència extrema", a partir del 26 de març, en què els contestataris utilitzen armes blanques contra els efectius policials i es produeix l'incendi d'una caserna. Les indicacions són precises: durant aquest període es produeixen 814 manifestacions, 340 objecte d'una "especial organització", i 60 són les que són dispersades per les autoritats; l'informe precisa que es tracta de "menys del 10%". Segons l'informe, aquestes protestes provoquen un "traumatisme profund" en les forces de l'ordre, amb el resultat de 788 membres dels cossos de seguretat ferits, dos dels quals amb "seqüeles gravíssimes, d'incapacitat total".

El document conclou que l'ordre públic havia de ser restablert, i després d'un període d'indecisió, l'Estat reacciona amb la detenció de 400 persones, incloent-hi 129 menors. Assenyala el document que la majoria ja han purgat la pena o han estat objecte d'una amnistia real, i encara queda per dirimir la sort de 49 persones, algunes de les quals han estat sentenciats a 20 anys de presó, com el líder del Hirak. Davant d'una deriva que, tal com es presenta, no va respectar els límits de la llibertat d'expressió i va esdevenir violenta, no podem sinó felicitar-nos, sembla que indica l'informe²⁹.

Pel que fa als processos judicials i la duresa de les condemnes, la CNDH especifica que aquestes qüestions no són pas competència seva. Tot i això, el treball conclou que el procés ha respectat globalment els drets dels condemnats, malgrat les acusacions de la defensa i d'organitzacions internacionals de defensa dels drets humans, que han denunciat irregularitats processals, maltractaments i tortures. Quant a les 20 denúncies per tortura i 58 per maltractaments només el 2019, la instància marroquina diu que no està en disposició de confirmar aquestes "acusacions", encara que sí que confirma tres casos de tortura i quatre de tractes inhumans.³⁰

Pel que fa a la situació dels detinguts, l'informe destaca que no van ser privats de trobades amb els seus advocats, ni de visites dels seus familiars, ni se'ls va impedir de rebre trucades o controls mèdics deguts, no havent-se detectat cap impacte psicològic en els presos després del seu aïllament³¹. La manca de neutralitat, la lectura eminentment en clau repressiva dels fets i les llacunes d'un informe que, per exemple, no explica el nombre de manifestants ferits, no és convincent³². Hi ha nombroses zones grises, com ara el període que

27 Conseil National des Droits de l'Homme (2020). Rapport sur les protestations d'Al Hoceima. CNDH. https://www.cndh.org.ma/sites/default/files/cndh_-_rapport_hoceima_vf.pdf

28 Jafar, N. (10 de març de 2020). Hirak du Rif : le CNDH publie son rapport et prend position. LeBrief.ma. <https://www.lebrief.ma/5067-hirak-du-rif-le-cndh-publie-son-rapport-et-prend-position/>

29 Sehimi, M. (12 de març de 2020). Le Hirak du Rif, version CNDH : Un rapport qui fait polémique. Maroc Hebdo. <https://www.maroc-hebdo.press.ma/hirak-rif-version-cndh>

30 CNDH (2020). Op.cit. P. 108.

31 CNDH (2020). Op.cit. Pp. 172-181.

32 Association TAFRA pour la solidarité et la fidélité; Association des Travailleurs Maghrébins de France (julio de 2020). Commentaires sur le rapport du Conseil National des Droits de l'Homme (Maroc) à propos du Hirak du Rif. <http://www.atmf.org/wp-content/uploads/2021/03/Commentaire-Rapport-CNDH-Maroc.pdf>

transcorre entre les detencions dels activistes les seves compareixences davant de la Fiscalia. Davant d'aquestes incògnites, el CNDH es limita a exhortar les instàncies competents a investigar, sense cap mena de qüestionament de l'acció de les autoritats. L'informe del CNDH es presenta com la "veritat establerta" dels esdeveniments que van agitar el Rif el 2016 i el 2017, i imputa en definitiva el que va passar als presos del Hirak, retraient-lo la naturalesa de les seves reivindicacions, així com les derives del seu líder, Nasser Zefzafi³³.

3.5 Intimidació a porta tancada

El Hirak continua viu, encara que ja lluny del focus dels mitjans, mentre que el Rif es manté sota un control estricte. La presència policíaca i de la Gendarmeria és permanent al territori, més accentuada a la província d'Al-Hoceima i la seva capital. Encara que més discrets, els furgons de les Forces Auxiliars continuen aparcats als afores. Mentrestant, continua la campanya de control i fustigació dirigida cap a activistes i els seus familiars perquè cessin qualsevol mena d'activitat. Es controlen els moviments de vehicles, i la Gendarmeria Reial disposa d'un bon nombre de punts de control als accessos a la província i a les seves capitals principals, on es pot arribar a exigir als que vulguin accedir a la zona que en justifiquin el motiu.

Els arrestos són habituals, de vegades per una publicació contrària a Rabat en un perfil d'una xarxa social, un comentari a Facebook, un *like* a Twitter, o de vegades simplement pel fet de manipular un dispositiu mòbil a prop d'un agent de l'autoritat. És el cas de Hassan Bechaib, originari de Beni Buayach, condemnat el 3 de juny de 2019 pel tribunal de primera instància d'Al-Hoceima a una pena de dos anys i mig de presó per publicar informacions sobre el moviment de contestació rifyenya a Facebook. Bechaib va ser imputat per "atemptar contra la integritat territorial del Regne, incitació a la rebel·lió, amenaça de crim, incitació a cometre crims, insults a les forces de l'ordre i fer una crida a participar en manifestació no autoritzada".

Bechaib, igual com molts altres, és seguit de prop per les forces d'ordre. El seu germà, Bachir Bechaib, un dels líders del Hirak, compleix una pena de 12 anys de presó per haver participat en unes manifestacions que van tenir lloc a Beni Buayach. L'arrest i la condemna d'activistes del Hirak és moneda corrent. Al principi de juny de 2019 també, Rachid Cabni va ser sentenciat a dos anys de presó per les seves publicacions a Facebook, en què criticava la sentència en apel·lació contra els dirigents del Hirak, havent també participat ell en la marxa en solidaritat amb aquestes persones que va tenir lloc a Rabat el 21 d'abril de 2019.

Després d'un any de presó preventiva i règim d'aïllament, el Tribunal de Primera Instància de Casablanca va declarar el periodista Omar Radi culpable d'espionatge i de violació, i el va sentenciar a sis anys de presó. Durant el procés judicial, Al ha documentat violacions de les seves garanties processals, com ara limitar l'accés a les persones del seu equip de defensa, negar el dret a interrogar els testimonis de l'acusació, excloure els testimonis de la defensa i negar-se a admetre proves que demostren incongruències en la declaració de la demanant³⁴. Abans de la seva detenció, Omar Radi havia estat assetjat reiteradament per les autoritats marroquines per la seva tasca periodística de crítica de les violacions de drets humans i denúncia de la corrupció. Radi va cobrir les protestes del Hirak al Rif, on va defensar els drets socials i econòmics del territori, cosa que va desencadenar anys d'assetjament i persecució³⁵.

33 Ketti, S. (9 de març de 2020). CNHD et Hirak rifain : un rapport qui accable les leaders du mouvement. Le Desk. <https://ledesk.ma/enclair/cndh-et-hirak-rifain-un-rapport-qui-accable-les-leaders-du-mouvement/>

34 Amnistia Internacional (3 de març de 2022). Marruecos: Las autoridades deben garantizar a Omar Radi su derecho a un juicio justo. <https://www.amnesty.org/es/latest/news/2022/03/morocco-authorities-must-ensure-omar-radi-fair-trial-rights/>

35 Moreno, S. (21 de gener de 2023). Omar Radi, el periodista perseguido por Marruecos que empujó la resolución del Parlamento Europeo. *eIDiario.es*. https://www.eldiario.es/desalambre/omar-radi-periodista-perseguido-marruecos-empujo-resolucion-parlamento-europeo_1_9884028.html

El cas de Radi, juntament amb el d'altres periodistes, està darrere de la resolució aprovada el 19 de gener de 2023 pel Parlament Europeu per instar les autoritats marroquines a "respectar la llibertat d'expressió i premsa, i garantir als periodistes empresonats (...) un judici just amb les degudes garanties processals, el seu alliberament immediat i el cessament de l'assetjament als periodistes, els seus advocats i les seves famílies"³⁶.

Un altre cas que exemplifica l'estat de coses data del 17 de maig de 2019, quan a la comuna rural d'Issaguen de la província d'Al-Hoceima fins a sis alumnes d'entre 8 anys i 11 són arrestats per haver reemplaçat la bandera marroquina per un llençol blanc. En el cas es veuen implicats dos professors i el director del centre educatiu, el crim del qual seria no haver denunciat aquests actes, ja que el canvi era visible des de feia dies. El codi penal marroquí castiga aquests "ultratges" contra la bandera nacional amb penes de presó de fins a sis mesos i 100.000 dírhams (uns 9.150 euros)³⁷. Al final els alumnes no van ser condemnats, però no va ser així en el cas d'altres menors jutjats abans que ells, com va passar amb Mohamed Bouhenouch, menor en el moment de la seva detenció, que en el mateix judici de Nasser Zefzafi i altres dirigents del Hirak va ser sentenciat a 15 anys de presó per "atemptar contra la seguretat de l'Estat"³⁸.

Les autoritats continuen impeding el funcionament de nombroses organitzacions, impeding-los obtenir un reconeixement legal, cosa que és contrària a la Constitució marroquina de 2011, que protegeix la llibertat d'associació. Així, la policia proscriu regularment la celebració d'actes albergats per la secció local de l'Associació Marroquina dels Drets Humans (AMDH). El 8 de juliol de 2018, les autoritats van impedir l'accés al centre comunitari del llogarret de Zaoui Cheikh, on l'AMDH havia previst una conferència pública sobre drets humans. De vegades bloquegen el lliurament dels documents que exigeix la llei per organitzar actes públics, justificant en errors procedimentals o manca d'avís previ la intromissió de les autoritats. A més, el govern continua imposant de facto un veto des de 2015 a les missions d'Amnistia Internacional i de Human Rights Watch³⁹.

El Marroc ha conformat una mena de cordó sanitari al voltant del Rif per salvaguardar la seva imatge internacional. El setge excedeix els mateixos rifenys, ja siguin activistes del Hirak o no, i els mitjans de comunicació. El 16 de març de 2019, les víctimes van ser sis persones de nacionalitat espanyola, que van ser retornades a la frontera de Melilla quan pretenien acudir a Al-Hoceima en un viatge, de tot just un dia i mig, organitzat per l'Associació Andalusia d'Amistat amb el Poble del Rif, on s'havien de reunir amb Ahmed Zefzafi⁴⁰. La situació és tal que hi ha qui equipara el control i intimidacions que es viuen al Rif amb els que pateix des de fa lustres el Sàhara Occidental⁴¹.

D'altra banda, destaca la persecució de què són objecte els professionals de la informació, als quals s'impedeix anar a la zona, i no només als nacionals. Entre 2017 i 2023 han estat

36 2023/2506(RSP) – 19/01/2023 Resolución sobre la situación de los periodistas en Marruecos, en particular el caso de Omar Radi https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2023-0014_ES.html

37 Benargane, Y. (3 de juny de 2019). Al Hoceima : Des enseignants convoqués après le remplacement du drapeau marocain. <https://www.yabiladi.com/investir/details/79149/hoceima-enseignants-convoques-apres-remplacement.html>

38 FIDH (28 de juny de 2018). Au Maroc, on recycle les années de plomb ! Des peines très lourdes pour les manifestants pacifiques du Rif ! Fédération Internationale pour les Droits Humains. <https://www.fidh.org/fr/regions/maghreb-moyen-orient/maroc/au-maroc-on-recycle-les-annees-de-plomb-des-peines-tres-lourdes-pour>

39 Maroc/Sahara occidental : Événements de 2017. Rapport mondial 2018. HRW. <https://www.hrw.org/fr/world-report/country-chapters/morocco/western-sahara-1>

40 EFE (16 de març de 2019). Marruecos expulsa a un grupo de españoles simpatizantes del movimiento rifeño. *La Vanguardia*. <https://www.lavanguardia.com/internacional/20190316/461054512789/marruecos-expulsa-a-un-grupo-de-espanoles-simpatizantes-del-movimiento-rifeno.html>

41 Maroc/Sahara occidental : Événements de 2017. Rapport mondial 2018. HRW. <https://www.hrw.org/fr/world-report/country-chapters/morocco/western-sahara-1>

nombrosos els casos d'expulsions de professionals estrangers que cobrien el Rif. Djamel Alilat, del diari algerià *El Watan*, quan cobria les manifestacions a Al-Hoceima, va ser arrestat, conduït a la comissaria, on va ser sotmès a un interrogatori, i expulsat cap al seu país⁴². El 25 de juliol de 2017, els espanyols José Luís Navazo i Fernando Sanz són portats sense cap explicació al pas fronterer de Ceuta⁴³. El 28 de setembre de 2017, el periodista de *The Guardian* Saeed Kamali Dehghan és interpel·lat en un hotel d'Al-Hoceima mentre entrevistava dues figures del Hirak, Nawal Ben Aissa i Al Mortada Lamrachim, i és expulsat al Regne Unit⁴⁴. Arribada al Rif per a cobrir la contestació, la periodista de France inter Vanessa Descouraux és expulsada cap a França⁴⁵. El 17 de febrer de 2019, Gerbert Van Der Aa, corresponsal neerlandès d'Elsevier, que feia un reportatge a la zona, és expulsat cap a Melilla⁴⁶.

3.6 Forçats a l'exili

Centenars de rifenys, la majoria activistes o simpatitzants del Hirak, han fugit en pasteres des del Marroc cap a les costes d'Espanya, on una gran part ha sol·licitat asil polític. No és possible aconseguir nombres exactes, perquè tots aquests viatges es fan en secret, si bé informes evocats per la premsa parlen de 1.766 arribades de persones des del Rif a les costes espanyoles durant el segon semestre de 2020, cosa que dona idea de la intensitat de la repressió sobre el terreny anys després de les mobilitzacions i de les dificultats que travessen els veïns, i encara més des de la pandèmia de la covid⁴⁷. Diferents fonts asseguren que l'arribada de pasteres des de les costes rifenyes no té precedents durant els darrers anys, i alguns activistes indiquen que havien tingut constància de la sortida cap a les costes andaluses en un sol dia de fins a quatre pasteres, que transportaven una dotzena d'individus cadascuna pel cap baix.

Entre els activistes notoris que s'han exiliat destaca Nawal Benaisa, que era considerada la cap visible del Hirak des de la detenció de Zefzafi, la qual el 25 d'abril del 2019 va fugir del Marroc a través de Ceuta i va demanar asil polític als Països Baixos⁴⁸. Al contrari que molts altres, Benaisa va veure reconeguda la seva condició d'exiliada pel govern neerlandès el 2020⁴⁹.

Va cridar l'atenció el fet que dos germans originaris d'Imzurem, Mohamed i Ibrahim An-nabi, empresonats per la seva participació en les marxades del Hirak i indultats el 20 d'agost de 2018 per Mohamed VI juntament amb 186 rifenys més, no dubtessin a pujar a una pastera en direcció a Espanya. Una font citada per l'Agència EFE apunta que el moviment de pasteres és incessant i que les autoritats estarien encoratjant la sortida del jovent més combatiu, forçant aquestes persones potencialment contestatàries i font d'instabilitat per al règim a l'exili⁵⁰.

42 Abidellaoui, M. (30 de maig de 2017). Un journaliste expulsé du Maroc regagne l'Algérie. *Anadolu Ajansi*. <https://www.aa.com.tr/fr/monde/un-journaliste-expuls%C3%A9-du-maroc-regagne-lalg%C3%A9rie/830371>

43 RSF (28 de juliol de 2017). Nouvelle atteinte à la liberté de la presse pour les journalistes couvrant le Rif. <https://rsf.org/fr/nouvelle-atteinte-%C3%A0-la-libert%C3%A9-de-la-presse-pour-les-journalistes-couvrant-le-rif>

44 Bozzonet, C. (29 de setembre de 2017). Un journaliste du "Guardian" expulsé du Maroc. *Le Monde*. https://www.lemonde.fr/afrique/article/2017/09/29/un-journaliste-du-guardian-expulse-du-maroc_5193779_3212.html

45 Miridjanian, A. (28 de gener de 2018). Au Maroc, des ONG de plus en plus muselées. *Libération*. https://www.liberation.fr/planete/2018/01/28/au-maroc-des-ong-de-plus-en-plus-muselees_1625156/

46 Rédaction (18 de febrer de 2019). Censure : Un journaliste hollandais expulsé du Rif vers Melilla. *Le Desk*. <https://ledesk.ma/encontinu/un-journaliste-hollandais-expulse-du-rif-vers-melilla/>

47 A.P. (20 de gener de 2021). Maroc : sept militants du Hirak du Rif émigrant clandestinement en Espagne. *Bladi.net*. <https://www.bladi.net/maroc-militants-hirak-rif-espagne,78784.html>

48 De la Cal, L. (12 de juny de 2017). Nawal Ben Aissa, la mujer que levanta el Rif. *El Mundo*. <https://www.elmundo.es/cronica/2017/06/12/593d1828e2704e04628b45ff.html>

49 S.A. (8 de febrer de 2020). Nawal Benaissa obtient l'asile politique aux Pays Bas. *Bladi.net*. <https://www.bladi.net/militante-hirak-asile-politique-pays-bas,64529.html>

50 Otazu, J. (20 de septiembre de 2018). Cientos de rifeños huyen de Marruecos en pateras y buscan asilo en España. *EFE*. <https://www.lavanguardia.com/vida/20180920/451928587021/cientos-de-rifenos-huyen-de-marruecos-en-pateras-y-buscan-asilo-en-espana.html>

Tot i les condicions que es troben darrere de la seva decisió d'anar-se'n, són pocs els rifenys que han aconseguit l'estatus de refugiat, davant dels centenars que ho han sol·licitat, sobretot a Espanya, França, Bèlgica o els Països Baixos. Associacions que operen a Andalusia, Múrcia i el País Valencià asseguren que són centenars els que van presentar la seva sol·licitud i esperen una resposta mentre romanen, en el millor dels casos, en centres d'internament per a immigrants de Màlaga, Motril, Ceuta, Melilla, Múrcia i València⁵¹. Segons diverses ONG, durant tot el 2017, època de més repressió al Rif, només unes 530 peticions d'asil van ser admeses per a rifenys que al·legaven persecució⁵². És un nombre baix en comparació amb altres països. A Espanya el procediment de concessió d'asil demana un mínim de sis mesos i, en principi, cada cas s'estudia de manera individualitzada, sense que l'origen rifeny serveixi per si mateix per acordar un estatus de refugiat. A ulls del Marroc, l'eventual consideració generalitzada dels rifenys com a "refugiats" podria representar un problema de pes en la relació bilateral amb Espanya⁵³. L'advocat Sergio Ramos, de la Plataforma de Suport al Rif, que va denunciar la situació de 16 activistes al centre d'internament d'estrangers (CIE) de Múrcia, el gener del 2021 va arribar a afirmar que el tracte atorgat a aquests sol·licitants era diferent del de les sol·licituds d'asil arribades d'altres països com Veneçuela⁵⁴.

Mentre esperen la resolució dels seus casos, la situació no és gens fàcil per als que arriben a Europa fugint del Rif. Malgrat que alguns han passat per centres d'atenció temporal per a estrangers (CATE) després de ser rescatats per Salvament Marítim, i que han manifestat la seva intenció de demanar asil des del primer moment, la justícia no els va permetre de registrar la seva demanda i van ser internats en un CIE contra la seva voluntat⁵⁵. El juny de 2019, el Ministeri de l'Interior espanyol va reconèixer per escrit que el 2018 havia ingressat 89 menors d'edat en CIE, una mesura que està expressament prohibida per llei⁵⁶. Les condicions dins d'aquests centres es van veure agreujades durant la pandèmia de la covid, atès que no s'hi complien les condicions d'higiene i distància social bàsiques per no posar en risc la salut dels rifenys demandants d'asil, tal com va denunciar a Brussel·les a través d'una pregunta escrita a la Comissió l'europarlamentari Miguel Urban el febrer de 2021⁵⁷. Només quan són internats i la seva ordre de devolució incoada poden començar amb els tràmits, encara que sempre sota amenaça de deportació, conscients del que els espera si són retornats al Marroc⁵⁸.

51 E.F. (6 de julio de 2018). Asilo para el activista rifeño del CETI. El Faro de Ceuta. <https://elfarodeceuta.es/asilo-activista-rifeno-ceti/>.

52 Ouled, Y. (11 de octubre de 2018). De las calles del Rif a la patera: "La muerte antes que la rendición". *El Salto*. <https://www.elsaltodiario.com/fronteras/de-las-calles-del-rif-a-la-patera-la-muerte-antes-que-la-rendicion>

53 Las relaciones entre Marruecos y España están marcadas por episódicas crisis y desencuentros. La más reciente, cuando Rabat rompió relaciones con España tras el ingreso en una clínica de La Rioja del líder del Frente Polisario, Brahim Ghali, aquejado de problemas de salud, el 17 de mayo de 2021. Vid. Alvarado, D. (21 de mayo de 2021). Marruecos, el arte de la guerra. Esglobal. <https://www.esglobal.org/marruecos-el-arte-de-la-guerra/>

54 Gómez, A. (29 de enero de 2021). Activistas del Rif retenidos en el CIE de Murcia solicitan el asilo político. *Onda Regional*. <https://www.orm.es/informativos/noticias-2021/activistas-del-rif-retenidos-en-el-cie-de-murcia-solicitan-el-asilo-politico/>

55 Calvó, S. (20 de septiembre de 2018). Confinats al CIE de Barcelona un grup de joves fugitius de la repressió marroquina al Rif. *Directa*. <https://directa.cat/confinats-al-cie-de-barcelona-un-grup-de-joves-fugitius-de-la-repressio-al-rif>

56 Sanmartín, O. (7 de junio de 2019). Interior admite que se internó a 89 menores extranjeros en los CIE, pese a estar prohibido por la ley. *El Mundo*. <https://www.elmundo.es/espana/2019/06/07/5cf95ec5fdddf170e8b45e6.html>

57 Pregunta con solicitud de respuesta escrita E-000694/2021 a la Comisión (3 de febrer de 2021). Asunto: Vulneración de derechos de rifeños detenidos en el CIE de Murcia. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-9-2021-000694_ES.html

58 Vargas Martín, J. (3 de febrer de 2021). Activistas rifeños luchan contra su deportación en el CIE de Murcia: "En Marruecos corremos peligro". *Público*. <https://www.publico.es/sociedad/activistas-rifenos-luchan-deportacion-cie-murcia-marruecos-corremos-peligro.html>

3.7 Diàspora dividida

Juntament amb la dispersió pel territori marroquí, amb importants comunitats d'origen rifyeny en capitals com Tànger, Casablanca, Rabat i Fes, el Rif compta amb una elevada quota de migració a Europa. La comunitat transnacional rifyenya és plural i diversa perquè parla diverses llengües, habita en diferents països i manté diverses pautes culturals; però també n'és una perquè defensa el seu sentit de pertinença⁵⁹. Paral·lelament a les primeres mobilitzacions del Hirak, el Comitè Mohsin Fikri de Brussel·les, que s'acabava de crear, ja havia convocat una vigília de protesta al principi del mes de novembre de 2016. De mica en mica, els comitès de suport al Hirak comencen a proliferar en aquells estats europeus que compten amb una diàspora rifyenya d'entitat, com Bèlgica, els Països Baixos o Espanya, però també arriben mostres de solidaritat d'Alemanya, Itàlia o fins i tot el Canadà, on també hi ha una important comunitat originària del Rif. Els activistes, majoritàriament d'origen rifyeny, es constitueixen en plataformes, siguin reals o virtuals, amb presència a les xarxes socials⁶⁰, però aquests comitès també es visiten personalment entre ells per organitzar manifestacions i protestes davant de les ambaixades i consolats marroquins, així com davant de les diferents seus de la UE a Brussel·les i el Parlament Europeu d'Estrasburg⁶¹.

L'arribada creixent d'exiliats que fugen de la repressió al Marroc reforça aquesta dinàmica, fent augmentar el nombre d'assemblees i comitès, actes de solidaritat i demostracions de suport, implicant-hi altres actors, ja siguin partits polítics, institucions, entitats de defensa dels drets humans o persones individuals. Tenint en compte que la lliure associació i les manifestacions estan proscriutes de facto al Rif des de l'inici de la repressió al Hirak, Europa, i l'Estat espanyol particularment, per la proximitat geogràfica amb el Marroc, semblen llocs privilegiats per refugiar-se i reorganitzar-se, sensibilitzant l'opinió pública del Vell Continent i sumant-hi suports a la causa rifyenya. La tasca no sembla fàcil, tant per la complexitat i dificultats inherents a qualsevol mobilització social com per les particularitats d'una comunitat rifyenya força fragmentada.

El gruix de simpatitzants combrega amb les demandes socioeconòmiques del Hirak, reclama el respecte dels drets humans al Rif i exigeix l'alliberament dels presos polítics. Més enllà d'aquests punts de trobada, hi ha una divisió patent dins els col·lectius de suport al Hirak —que queda palesa en les discussions en les activitats, trobades i en les discussions a les xarxes socials— entre tres grups. D'una banda, hi ha una via, que és minoritària, composta pel sector "immobilista", que aspira a (re)fer ponts amb el poder central per millorar la situació del Rif. En l'extrem contrari se situa el sector "republicà", que defensa el dret a l'autodeterminació del Rif, i per això aspira a mantenir un conflicte obert amb Rabat en tots els àmbits i de forma duradora. Entremig se situa el sector "autonomista", que entén el Rif com una part ben diferenciada dins del Marroc i, veient-se a si mateix com a realista i pragmàtic, aspira a negociar amb les autoritats marroquines un full de ruta que redundi en el desenvolupament democràtic i socioeconòmic d'un territori amb entitat i prerrogatives pròpies.

59 Eguren Rodríguez, J. (2003). La comunidad transnacional rifeña. Primer coloquio internacional "Migración y Desarrollo". http://meme.phpwebhosting.com/~migracion/ponencias/13_1.pdf

60 A tall d'exemple, la Plataforma Espanyola de Suport al Rif (<https://www.facebook.com/PlataformaApoyoAl-Rif/>), que té presència a les xarxes socials de forma força irregular, depenent de la disponibilitat dels seus membres, la qual cosa dificulta la interacció amb altres elements de la diàspora i les mobilitzacions; igual que passa amb la Comissió Catalana de Suport al Moviment Popular al Rif (<https://www.facebook.com/comisiosuportrif/>), Moviment Popular del Rif a Navarra (<https://www.facebook.com/NavarraRif/>) o la Xarxa Andalus de Suport al Rif (<https://www.facebook.com/Hirakandalucia/>).

61 Schwarz, C.H. (2020). La socialización política transmediterránea: el movimiento Hirak, la diáspora marroquí y Europa como imaginario político. Cuadernos de la Mediterránea: "La sociedad civil en el espejo mediterráneo" 28/29. <https://www.iemed.org/publication/transmediterranean-political-socialisation-the-hirak-movement-the-moroccan-diaspora-and-europe-as-a-political-imaginary/?lang=es>

La disgregació geogràfica i l'existència de diferents realitats i tradicions polítiques entre els països on s'inscriu la diàspora rifenya no contribueix a la unió; però, a més, el debat es caracteritza pel desordre, l'esgotament i, de vegades, la baixa qualitat de propòsits, la multiplicació de rumors i la difusió de falses informacions, un parlar per parlar que redunda en un immobilisme de facto. Hi ha temor a les filtracions dels serveis secrets marroquins en els grups de solidaritat amb el Rif, per això la multiplicació d'acusacions sobre col·laboracionisme. Encara més, es temen represàlies per part de les autoritats marroquines a les famílies dels activistes de la diàspora que romanen al Marroc o fins i tot de patir-les ells mateixos quan viatgin al país nord-africà per visitar la seva gent. Les parts contendents acostumen a protagonitzar lluites inconseqüents que deriven en querelles sobre legitimitats, ja sigui per ideologia, proximitat amb els líders del Hirak, la lluita sobre el terreny durant les mobilitzacions, o fins i tot l'exacta procedència geogràfica dins del Rif. Les discussions, de vegades, també acaben en enfrontaments ideològics i de legitimitats personals, i els intents de desacreditar i demonitzar adversaris suposats dins del mateix camp rifeny hi són abundants.

Les dissensions són evidents, amb desqualificacions i acusacions de traïció entre uns i altres, de treballar per al règim marroquí, de no ser prou purs o no haver patit a les seves pròpies carns la repressió. Aquesta situació afavoreix que, de vegades, es deixin de costat les grans qüestions que cal abordar. Aquest tipus d'intercanvis en xarxes socials s'allunya dels autèntics objectius del Hirak, cosa que per a algunes fonts es produeix de forma intencionada, induïda per parts interessades i agents del poder marroquí, que no volen veure els rifenys organitzats i que prefereixen l'actual situació de desunió. La prolongació en el temps del conflicte, les dificultats de coordinació i organització, juntament amb la disgregació i les particularitats de la diàspora rifenya a Europa, tenen com a colofó la inacció.

També hi juga un rol fonamental l'acció del Marroc, tant a través de les xarxes socials com sobre el terreny, mobilitzant els seus agents de l'emigració, ja estiguin vinculats a la intel·ligència exterior (DGED) o amb els serveis de vigilància interior (DST), que tenen informació fefaent i puntual de diferents iniciatives i els seus impulsors, i que fan tot el possible perquè aquestes fracassin, perquè no s'assoleixi la comunió entre rifenys i tampoc emergeixin figures carismàtiques dins del mateix moviment.

Sovintegen les denúncies d'activistes sobre la utilització dels grups de *baltaji* contra ells⁶². A la diàspora, aquests *baltaji* poden ser "simples" membres de la comunitat marroquina resident a l'estranger, instrumentalitzats a través de serveis diplomàtics i consulars del Regne del Marroc. Aquests *baltaji* protagonitzen actes d'intimidació contra simpatitzants del Hirak en fòrums d'Internet o al carrer, desacrediten perfils particularment actius, sabotegen marxes de protesta i programen contramanifestacions per posar en relleu les dissensions sobre determinades qüestions, i fins i tot plantegen iniciatives de tall violent amb vista a desacreditar el moviment i justificar la repressió per a fer-hi front. Al Rif, el perfil d'aquests *baltaji* és més inquietant, atès que sovint són delinqüents pagats per les autoritats per a intimidar a través de la violència qualsevol forma de contestació política⁶³.

62 Molt estès en el món àrab, el terme *baltaji* prové del turc *balta*, que fa referència a la destal utilitzada per tallar arbres. La denominació no ha perdut gens de caràcter simbòlic, ja que les accions dels *baltaji* estan encaminades a aplanar el camí a les campanyes de repressió dels opositors. El paper d'aquests sequaços és essencialment el de desacreditar i intimidar els moviments de protesta.

63 Un exemple de l'acció d'aquest tipus de perfils violents va tenir lloc el 6 de juliol de 2020, quan Jaouad Benziane, activista del Hirak que havia estat empresonat i posat en llibertat, va ser agredit per individus no identificats que van ser assenyalats com a *baltaji*. Benziane va rebre cops i puntades de peu quan ja era a terra, cosa que li van produir macadures i talls, i va quedar inconscient. Davant la manca d'instrumental per a fer-li un TAC cranial a l'hospital d'Al-Hoceima, els metges es van limitar a donar-li punts de sutura al cap i receptor-li calmants. Es va estar uns quants dies sense poder menjar, amb prou feines bevia, i li costava d'agafar el son a causa dels dolors. Dies després, amics de Jaouad confirmaven que se sentia millor, amb forces i amb ganes de prosseguir la lluita.

3.8 El xantatge de l'amnistia

Des del començament de la crisi, les mirades es van dirigir cap a la capacitat de Mohamed VI per decretar una amnistia, que diferents actors polítics i socials han evocat com a eina eficaç per posar fi a l'enfrontament. L'esperança que Mohamed VI desplegués el seu poder per alliberar els presos del Hirak ja sobrevolava l'ambient durant l'estiu de 2017, la vigília de la festa de l'Aid el Fitr, que marca el final del ramadà, una de les dates assenyalades en què el rei exerceix aquesta prerrogativa. "És absolutament necessari que els detinguts del Rif siguin alliberats abans de l'Aid", declarava també aleshores Mohamed Nesh Nash, portaveu de la Iniciativa Civil per al Rif, un col·lectiu d'universitaris i responsables d'organitzacions de defensa de drets humans del Marroc⁶⁴.

Ja ratificades, després d'apel·lació, les penes a la cúpula del Hirak, en una entrevista concedida al canal France24 el llavors president del govern marroquí, l'islamista Saadedin Elotmani, va remarcar que "la gràcia reial envers els presoners (rifenys) és un comportament polític de reconciliació per resoldre el problema d'acord amb mecanismes legals"⁶⁵. Segons l'argumentació d'Elotmani, l'amnistia reial seria la prova fefaent que el país havia optat per la reconciliació com a via per a solucionar els problemes amb el Rif.

L'amnistia es presenta a ulls de la classe política marroquina com a única alternativa possible a la situació dels presos polítics. Mohamed Ziane, d'origen rifeny i mare espanyola, exministre, advocat i membre del Col·lectiu de Defensa del Hirak, actualment a la presó per haver qüestionat el sobirà⁶⁶, va qualificar el recurs a la gràcia reial de "solució intel·ligent"⁶⁷. Abdelatif Ouahbi, que durant el punt àlgid de la repressió era diputat i exercia d'advocat, integrant també del Col·lectiu de Defensa del Hirak, i actualment és ministre de Justícia del Regne del Marroc, ha declarat reiteradament que l'amnistia envers el Hirak és objecte de discussió al si de l'Executiu i que ell mateix té previst de sol·licitar la mesura de gràcia per als últims presos del moviment rifeny per a tancar definitivament el conflicte⁶⁸.

Així doncs, Mohamed VI ha anat decretant amb comptagotes les mesures de gràcia cap a determinats presos del Hirak. La primera vegada va ser amb motiu de la festa del tron, el 30 de juliol del 2017, quan el sobirà va amnistiar 1.178 persones, entre les quals s'inclouïen persones que havien estat condemnades en el marc de les mobilitzacions a Al-Hoceima⁶⁹. A partir de llavors, amb motiu de les grans festes civils i religioses, a gairebé cada decret d'amnistia signat per Mohamed VI s'inclouïa algun condemnat del Hirak, com l'agost de 2018, quan van ser alliberats 188 activistes rifenys, o el maig de 2021, quan van sortir de presó 17 rifenys d'un total de 810 beneficiaris de la mesura de gràcia⁷⁰. Cada vegada que el rei es disposa a

64 Verdier, M. (17 de juny de 2017). Au Maroc, un appel à la grâce royale pour les détenus du Rif. *La Croix*. <https://www.la-croix.com/Monde/Afrique/Au-Maroc-appel-grace-royale-detenus-Rif-2017-06-17-1200855821>

65 Zine, G. (10 de juliol de 2019). Hirak : Saadeddine El Othmani dit espérer une sortie de crise par la libération des détenus. *Yabiladi*. <https://www.yabiladi.com/articles/details/80877/hirak-saadeddine-othmani-esperer-sortie.html>

66 Sanz, J.C. (23 de novembre de 2022). Encarcelado en Marruecos un exministro y político de oposición que cuestionó a Mohamed VI. *El País*. <https://elpais.com/internacional/2022-11-23/encarcelado-en-marruecos-un-exministro-y-politico-de-oposicion-que-cuestiono-a-mohamed-vi.html>

67 Iraqi, F. (25 de juliol de 2017). Contestation dans le Rif : à la grâce de Sa Majesté. *Jeune Afrique*. <https://www.jeuneafrique.com/mag/457222/societe/contestation-rif-a-grace-de-majeste/>

68 Rédaction (10 de novembre de 2021). Ouahbi compte demander la grâce royale pour les derniers détenus du Hirak. *Le Desk*. <https://ledesks.ma/encontinu/ouahbi-compte-demander-la-grace-royale-pour-les-derniers-detenus-du-hirak-rifain/>

69 MAP (29 de juliol de 2017). Grâce royale pour des détenus du Hirak. *Maroc Hebdo*. <https://www.maroc-hebdo.press.ma/grace-royale-detenus-hirak>

70 AFP (22 d'agost de 2018). Maroc : grâce royale pour des militants du mouvement Hirak. *Le Point*. https://www.lepoint.fr/afrique/maroc-grace-royale-pour-des-militants-du-mouvement-hirak-22-08-2018-2245041_3826.php; AFP (13 de mayo de 2021). Maroc : 17 détenus du mouvement de protestation Hirak graciés par le roi Mohammed VI. *Franceinfo*. https://www.francetvinfo.fr/monde/afrique/maroc/maroc-17-detenus-du-mouvement-de-protestation-hirak-gracies-par-le-roi-mohammed-vi_4622391.html

exercir la seva prerrogativa d'amnistia s'espera que el gruix de presos del Hirak, inclosos els seus líders i els periodistes empresonats, siguin posats en llibertat, però aquest moment no arriba⁷¹.

Alguns detinguts, que a l'inici demanaven justícia i es mostraven reticents a ser amnistiats pel rei, amb el pas dels anys i a títol individual han acabat per assumir el diàleg amb les autoritats i la via de l'amnistia reial en nom d'un alliberament ràpid. Són casos aïllats, molt puntuals, gairebé sense representativitat. La resta no s'ha mogut gens ni mica de la seva posició inicial, i més quan la possibilitat de beneficiar-se d'una gràcia real exigeix que ells mateixos presentin una demanda en aquest sentit, és a dir, que cadascun sol·liciti la magnanimitat del sobirà, sobreentenenent-se amb aquest gest l'assumpció de culpabilitat. L'associació Tafra ha demanat reiteradament a l'Estat que deixi d'exercir pressió sobre els detinguts polítics i ha denunciat l'assetjament que pateixen perquè es repensin la seva posició i demanin l'amnistia⁷². Hi ha una altra alternativa, i és que el CNDH sol·liciti la gràcia reial per als presos del Hirak, però cap iniciativa en aquest sentit no ha vist la llum.

En alguns moments hi hauria hagut una posició més procliu a un acostament dels detinguts del Hirak, i la seva cúpula, cap a les autoritats, però aquests han acabat desenganyant-se, rebutjant de moment qualsevol iniciativa susceptible de ser instrumentalitzada políticament per part de les autoritats. No hi conflueixen els elements necessaris per avançar cap a una solució de compromís i no es confia en la bona fe de les autoritats. De manera regular hi ha hagut trobades amb diferents intermediaris, com Amina Bouayach o el delegat interministerial de Drets Humans, Ahmed Benyoub, que després de la publicació del seu informe va resultar totalment desacreditat a ulls dels detinguts polítics i els seus familiars. Cap de les parts no ha donat a conèixer públicament cap cosa del contingut més sensible d'aquestes reunions.

Algunes fonts, de diferents perfils i posicions, i que s'estimen més mantenir-se en l'anonimat, assenyalen que hi ha una mena d'acord tàcit entre el ministeri de l'Interior, els detinguts i les seves famílies, i també amb membres actius del Hirak en llibertat perquè, a canvi que regni la calma al Rif i no es reproduïxin les mobilitzacions, es rebaixin les penes o fins i tot quedin en llibertat els rifenys encara empresonats en virtut d'una amnistia reial. Sembla difícil d'arribar a un tracte mentre, sobre el terreny, la situació continua sent tensa i se succeïxen els episodis d'assetjament, intimidació i amenaces, així com detencions i condemnes judicials dels que gosen transgredir els límits imposats per les autoritats.

71 S.A. (12 de gener de 2022). Pas de grâce royale pour les détenus du Hirak du Rif. Bladi.net. <https://www.bladi.net/grace-royale-detenus-hirak-rif,89639.html>

72 Hatim, H. (21 de maig de 2019). Amina Bouayach reçoit les familles des détenus. *TelQuel*. https://telquel.ma/2019/05/21/amina-bouayach-recoit-les-familles-des-detenus_1639161

4. CONCLUSIONS I RECOMANACIONS

Les informacions que conté aquest informe recullen les derives de repressió, opressió, intimidació i control del poder marroquí envers els activistes del Moviment Popular del Rif (Hirak) i el seu entorn familiar i d'amistats, però també sobre periodistes, que han estat arrestats i condemnats pels tribunals de justícia, i activistes d'altres països, que han estat expulsats del Marroc. Sobre la base de fets constatats, testimonis de víctimes i treballs i denúncies d'organitzacions per a la defensa dels drets humans, el CIEMEN conclou que el Marroc ha violat i continua vulnerant drets i llibertats fonamentals de franges àmplies de les poblacions del Rif, cosa que és contrari a les disposicions de la mateixa Constitució marroquina del 2011 i la normativa internacional dels drets humans. El respecte d'aquests drets i llibertats fonamentals es troba, precisament, en la raó de ser i programa reivindicatiu del mateix Hirak que, de manera pacífica, s'ha manifestat per plantejar les seves demandes legítimes.

Les conculcacions de drets per part de les autoritats marroquines inclouen el menyspreu a les llibertats de reunió, associació i manifestació pacífica (articles 6, 12 i 29 de la Constitució marroquina), al dret a la seguretat (article 21) i a la integritat física i moral de les persones (article 22), el dret de no ser arrestat de forma arbitrària, a la presumpció d'innocència i a un procés equitatiu (article 23), a la inviolabilitat del domicili i les comunicacions (article 24), així com a la llibertat de pensament, opinió i expressió en totes les formes (article 25). D'altra banda, la Constitució del 2011 preveu el dret a la feina, a un habitatge digne, a una educació de qualitat, a l'atenció sanitària i a la protecció social (article 31). La carta magna també preveu el respecte de la pluralitat lingüística i cultural (article 5), el principi de regionalització avançada, entès com el dret de les poblacions interessades en la gestió dels seus propis afers (article 1 i títol IX), consagrant el diàleg i la concertació per associar els diferents actors socials amb la promulgació, implementació, execució i avaluació de les polítiques públiques (article 13).

Aquestes conclusions retraten un desajust profund entre l'esperit de la Constitució marroquina i la pràctica política efectiva, que es concreta actualment en la continuïtat de la marginació econòmica del Rif, la repressió del moviment pacífic del Hirak, la deriva inicial de la justícia —que s'ha concretat en judicis plens d'irregularitats saldats amb grans condemnes— i la continuació de les pràctiques d'extrema vigilància, assetjament i amenaces cap a activistes i simpatitzants, i persones afins, professionals de la informació i representants d'organitzacions internacionals. Tenint això en compte, el CIEMEN formula les recomanacions següents a les autoritats marroquines i altres parts interessades pertinents per posar fi a aquesta situació i posar fi a les violacions contra els drets humans i llibertats fonamentals al Rif.

1. AUTORITATS MARROQUINES

En relació amb els presos polítics

- Posar en llibertat immediatament i sense condicions prèvies totes i cadascuna de les persones vinculades amb el Hirak que han estat empresonades per l'exercici pacífic del seu dret a la llibertat d'expressió, reunió i manifestació, i retirar tots els càrrecs i les sentències que hi pesin.
- Si persisteixen els càrrecs en contra, posar en marxa processos judicials justos i transparents, en què els processats gaudeixin de tots els seus drets, es respecti la seva presumpció d'innocència, tinguin accés als advocats defensors sense límits ni traves, es rebutgin proves dubtoses, es proveeixen traduccions fefaents en i des de la llengua materna dels imputats, i no es fonamentin les condemnes en confessions obtingudes sota coacció, tortura i maltractaments.
- Auspiciar investigacions independents, imparcials i amb perspectiva de gènere, per possibles casos d'incomunicació, tortura i maltractaments per part de cossos i forces de seguretat de l'Estat marroquí cap a les persones arrestades per participar en o donar suport a les protestes del Hirak, exigint responsabilitats penals per als possibles responsables.
- Fins que no es faci efectiu l'alliberament incondicional dels presos del Hirak, les autoritats penitenciàries han de posar fi a la dispersió dels presos del Hirak en diferents presons del Regne del Marroc i traslladar-los a centres penitenciaris més propers als seus domicilis i llocs respectius d'arrelament, per tal de facilitar les visites familiars i el manteniment dels llaços afectius i familiars, si és possible ampliant el règim de visites.
- Tenir cura de les condicions de detenció dels presos del Hirak quant a la seva manteniment, higiene, assistència i seguiment mèdic, i règim penitenciari, reduint el temps que passen els presos a les cel·les i sense prohibir o limitar les trobades amb altres membres del Hirak dins de la mateixa presó.

En relació amb la situació al Rif

- Posar fi als abusos i l'arbitrarietat del poder, i respectar els drets humans en les actuacions dels cossos i les forces de seguretat de l'Estat al Rif.
- Posar fi a l'assetjament a activistes, periodistes o qualsevol persona que en el lliure exercici dels seus drets pugui mostrar opinions crítiques amb les posicions oficials del Regne del Marroc.
- Posar fi als arrestos arbitraris, que són contraris als drets humans més elementals i a la presumpció d'innocència, i que serveixen com a mecanismes d'intimidació.
- Garantir el retorn sense represàlies d'activistes i simpatitzants del Hirak que es van veure obligats a fugir del país per escapar-se de la repressió.
- Restablir sense límits ni censures les llibertats de reunió, associació i manifestació pacífica al Rif, que es mantenen prohibides de facto.
- Assegurar la lliure circulació de persones dins del Rif i posar fi a la multiplicació de controls de Gendarmeria i Policia, minorant la presència de cossos i forces de seguretat de l'Estat al territori.
- Garantir el dret a la seguretat i a la integritat física i moral de les persones, independentment dels seus vincles personals amb membres del Hirak, el grau d'activisme o que puguin exhibir postures divergents respecte a les polítiques desplegades per les autoritats marroquines.

- Respectar la inviolabilitat del domicili, la vida privada i les comunicacions de les persones, i de manera particular la d'activistes i simpatitzants del Hirak, els seus familiars i els professionals de la informació.
- Implementar mesures i mecanismes efectius, i amb perspectiva de gènere, per a un reconeixement adequat de la memòria històrica del Rif, establint la veritat sobre els fets històrics i assentant les bases per procedir a una autèntica reparació de les víctimes de repressió violenta per part de les autoritats.
- Respectar, protegir i promoure la identitat cultural i lingüística amaziga del poble rifeny, així com incrementar els esforços i les inversions per garantir l'accés a una educació de qualitat per a homes i dones.
- Promoure millores de les infraestructures al Rif, incloent-hi transports i comunicacions, i disposar els mitjans necessaris per garantir una assistència mèdica, que incloguin equips de diagnosi i tractaments oncològics, i uns serveis de protecció social de qualitat, que prestin atenció especial als sectors socials més desafavorits.
- Fomentar les inversions productives al Rif i disposar, implementar i vetllar per l'adequada evolució de polítiques públiques susceptibles de millorar les condicions econòmiques del territori i generar treball de qualitat, que també promogui la independència econòmica de les dones.
- Afavorir una implementació crítica, consultada i participada per tots els sectors del Rif sobre la regionalització avançada, que pugui dotar els poders locals i regionals de les competències i recursos necessaris per a la gestió dels seus propis assumptes, reflectint les autèntiques necessitats i interessos de la població.
- Consagrar i promoure la resolució pacífica de conflictes a través del diàleg i la conciliació per associar els diferents actors socials en la promulgació, implementació, execució i avaluació de polítiques públiques al Rif.

2. COMUNITAT INTERNACIONAL

UE i països membres

- Instar institucions comunitàries i Estats membres que persisteixin a plantejar a les autoritats marroquines la situació dels presos del Hirak, periodistes detinguts i els presos de consciència, reclamant a les autoritats marroquines l'alliberament immediat i incondicional de Nasser Zefzafi, finalista del Premi Sàkharov 2018, i de la resta de presos polítics.
- Reclamar a les autoritats marroquines el respecte de la llibertat d'expressió i de premsa, i l'alliberament immediat de periodistes empresonats, posant fi a l'assetjament als professionals de la informació, els advocats i les famílies.
- Exigir a les autoritats marroquines que posin fi a la vigilància exercida sobre opositors polítics i periodistes, també a través del programa espia Pegasus de NSO, i que promulguin i apliquin legislació en la matèria per a la seva protecció, instant de pas els Estats membres a no exportar tecnologia de vigilància al Marroc.
- En l'àmbit de les relacions amb el Marroc, aplicar la clàusula de condicionalitat democràtica, que obliga els països objecte d'ajudes pròpies de polítiques de desenvolupament i amb aquells que s'han establert relacions comercials com a soci preferent de la Unió a implementar reformes dirigides a convergir cap al sistema de valors que governa la Unió.
- Exigir a les autoritats marroquines que compleixin les seves obligacions internacionals en matèria de drets humans de conformitat amb l'Acord d'Associació UE-Marroc.

- Aprofundir les investigacions sobre els indicis existents que les autoritats marroquines han corromput diputats al Parlament Europeu, aplicant les mateixes disposicions adoptades en el cas dels representants de Qatar.

Autoritats espanyoles

- En el marc de les relacions bilaterals amb el Marroc, fer les gestions necessàries a favor de l'alliberament de Nasser Zefzafi i la resta dels presos polítics, i dels periodistes empresonats en l'exercici de la seva activitat, i per a l'anul·lació de les sentències de culpabilitat dictades als judicis plens d'irregularitats.

- Clarificar la posició oficial pel que fa a violacions flagrants de drets i llibertats al Marroc, i revisar els acords i plans de cooperació institucional, política, econòmica, social i cultural privilegiant la protecció dels drets humans.

- Privilegiar els projectes de cooperació i inversions al Marroc al Rif, com a part del reconeixement necessari de la memòria històrica del territori i establir les bases per a una reparació autèntica de les víctimes de la colonització espanyola.

- Revisar i avaluar individualment les sol·licituds de protecció internacional de les persones rifenyes represaliades o en risc de veure lesionats els seus drets o ser objecte de represàlies i persecució en cas de tornada al Rif, i que s'abstingui d'aplicar la Llei d'Estrangeria per evitar que persones rifenyes en situació de vulnerabilitat, com ara sol·licitants d'asil, menors o víctimes de tràfic, siguin internades en Centres d'Internament d'Estrangers.

Comunitats autònomes de l'Estat espanyol

- Traslladar de forma oficial i institucional, a l'ambaixada a Madrid i als diferents consolats del Regne del Marroc de l'Estat espanyol, peticions per a l'alliberament immediat dels presos del Hirak, els periodistes i altres presos d'opinió.

- Revisar els convenis i plans de cooperació institucional, econòmica i comercial, social, cultural o de qualsevol altre tipus amb el Regne del Marroc a fi d'incorporar-hi la protecció dels drets humans com a element transversal en qualsevol àmbit d'actuació.

- Donar suport econòmic, logístic i de qualsevol altra índole als col·lectius de la diàspora rifenya per a la salvaguarda i promoció de la seva cultura amaziga, i la denúncia de les vulneracions de drets humans al seu territori d'origen.

- Reconèixer l'amazic o berber com a llengua materna de la comunitat migrant rifenya i de franges importants de la comunitat marroquina resident a l'estranger.

[El CIEMEN és una associació de la societat civil catalana que treballa per a donar a conèixer i promoure la realitat nacional catalana al món, per a difondre el coneixement dels pobles i nacions sense estat, i per a defensar-ne els drets col·lectius]

**Centre Internacional
Escarré per a les Minories
Ètniques i les Nacions**

Rocafort, 242 bis, 2n
08029 Barcelona
Catalunya (Països Catalans)
www.ciemem.cat
934 443 800